

Miljø og Sundhed

Redegørelse for indsatsen 2003-2005

Udarbejdet af den tværministerielle arbejdsgruppe for Miljøfaktorer
og Sundhed

**Beskæftigelsesministeriet, Erhvervs- og Byggestyrelsen, Indenrigs- og Sundhedsmini-
steriet, Miljøministeriet, Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender og Trans-
port- og Energiministeriet**

Indhold

1. Indledning
2. Sammenfatning og konklusioner
3. Arbejdsgruppens opgave
4. Status for indsatsen 2003-2005
5. Fremtidige initiativer

1. Indledning

Redegørelsen gør status over indsatsen for miljø og sundhed i perioden 2003-2005

Miljøet påvirker sundheden både positivt og negativt. Farlige kemikalier, sygdomsfremkaldende bakterier, luftforurening og støj kan gøre mennesker syge og forringe vores livskvalitet.

Derfor udsendte regeringen i 2003 ”Miljø og sundhed hænger sammen – Strategi og handlingsplan for at beskytte befolkningens sundhed mod miljøfaktorer”.

Med strategien og handlingsplanen ønskede regeringen at skabe et overblik over, hvordan miljøet rent faktisk påvirker vores sundhed, og de aktiviteter der var sat i gang for at sikre et sundt miljø. Der blev også fastsat mål og varslet nye initiativer for at forebygge og begrænse de negative miljøpåvirkninger af vores sundhed.

Strategien indeholder en ti-punktsplan, der skal bidrage til et renere miljø og sundere danskere:

1. *Negative påvirkninger fra kemikalier skal reduceres, og farlige stoffer skal hurtigere erstattes med mindre farlige*
2. *Forekomsten af allergi og luftvejslidelser skal reduceres*
3. *Indsatsen over for hormonforstyrrende stoffer skal styrkes*
4. *Støjgenerne skal reduceres*
5. *De negative sundhedspåvirkninger fra forurening i udeluften og indeklimaet skal reduceres*
6. *Fødevarerne skal være sikre og fri for forurening*
7. *Grundvandet og drikkevandet skal beskyttes*
8. *Der skal forskes mere i miljøfaktorers betydning for sundheden*
9. *Samarbejdet mellem myndighederne skal styrkes*
10. *Der skal fokus på miljøfaktorer og sundhed i det internationale samarbejde*

Strategien skal sikre en samlet og styrket indsats, hvor en af de afgørende faktorer er en god koordinering mellem de mange myndigheder, der på den ene eller anden måde er involveret i arbejdet med miljø og sundhed.

Som en del af arbejdet besluttede regeringen at nedsætte en arbejdsgruppe mellem de myndigheder, der er mest involveret med miljø og sundhed. Det drejer sig om Miljøministeriet, Indenrigs- og Sundhedsministeriet, Fødevarerministeriet (senere Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender), Beskæftigelsesministeriet, Erhvervs- og Byggestyrelsen og Transport- og Energiministeriet.

Arbejdsgruppen fik særligt til opgave at sikre, at der blev fulgt op på mål og indsatser i regeringens strategi og handlingsplan. Inden udgangen af 2005 skal arbejdsgruppen udarbejde en redegørelse, der indeholder en status for det hidtidige arbejde samt forslag til fremtidige indsatsområder. Denne redegørelse foreligger hermed.

Redegørelsen består af fem kapitler og to bilag:

Kapitel 1 er denne indledning.

Kapitel 2 er sammenfatning og konklusioner.

Kapitel 3 er en beskrivelse af arbejdsgruppens opgave – herunder en afgrænsning til andre opgaver.

Kapitel 4 er en status for hvert af de ti punkter i strategien.

Kapitel 5 beskriver kommende aktiviteter for hvert af de ti punkter.

Bilag 1 indeholder en oversigt over samarbejdsrelationer mellem myndigheder på miljø og sundhedsområdet

Bilag 2 beskriver opfølgningen på de konkrete tilkendegivelser i strategien fra 2003

2. Sammenfatning og konklusioner

Redegørelsen beskriver ministeriernes opfølgning på Regeringens strategi- og handlingsplan ”Miljø og sundhed hænger sammen” fra 2003.

Indsatsen vedrører negative miljøfaktorer og har især haft fokus på kemikalier, hormonforstyrrende stoffer, allergi, støj, luftforurening, indeklima, fødevarer og drikkevand. Der lægges særlig vægt på de tværgående initiativer og samarbejde for at sikre en optimal indsats for sundheden på tværs af fødevarerlovgivning, miljølovgivning og arbejdsmiljølovgivning, herunder også i forhold til den internationale indsats.

Redegørelsen er udarbejdet af den tværministerielle arbejdsgruppe, som regeringen nedsatte i forbindelse med strategien. Arbejdsgruppen vurderer, at prioriteringen i strategien både nationalt og internationalt fortsat er aktuel, og foreslår, at den opretholdes. Af nye elementer, der vil indgå i de kommende års arbejde, kan nævnes den nye kemikaliehandlingsplan, de sundhedsmæssige udfordringer i forbindelse med nanoteknologi, en række initiativer på støjområdet, fortsat fokus på indeklimaspørgsmål og mikroorganismer i drikkevand. Endvidere vil børns sundhed være et særligt fokusområde.

3. Arbejdsgruppens opgave

Som led i opfølgningen på strategien blev der etableret en tværministeriel arbejdsgruppe med repræsentanter fra Miljøstyrelsen, Sundhedsstyrelsen, Fødevarestyrelsen, Erhvervs- og Byggestyrelsen, Transport- og Energiministeriet, Beskæftigelsesministeriet og Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

Regeringen godkendte primo 2004 en prioriteret handlingsplan for arbejdsgruppen. Hvert ministerium har ansvar for at gennemføre sin del af strategien, mens arbejdsgruppen drøfter og tager initiativ til tværgående indsatser. Miljøstyrelsen er sekretariat for arbejdsgruppen.

De fælles aktiviteter koncentrerer sig om følgende emner:

1. Koordineret og sammenhængende indsats inden for udvalgte fælles berøringsflader,
- herunder samarbejdet mellem myndighederne om indeklimaspørgsmål, kemikalier og vedrørende den internationale indsats på området.
2. Sammenhæng i beskyttelsesniveau og tværgående fokus på grænseværdier,
- fokus er rettet mod myndighedernes praksis for fastsættelse af grænseværdier og udbredelse af kendskab til brug af computermødelser (QSAR) til vurdering af kemikaliers farlighed.
3. Fremme af information og kommunikation
- målet er at styrke og koordinere myndighedernes bestræbelser på at give en klar og relevant information til borgerne og erhvervslivet, herunder så borgerne får mulighed for at handle.
4. Vedligeholdelse og udbygning af viden om miljø og sundhed
- ajourføring af de områder, der er beskrevet i miljø og sundhedsstrategien.

Gruppen har haft følgende sammensætning:

Inger Bergmann, Miljøstyrelsen (formand)
Lars Fock, Miljøstyrelsen, sekretær
Lis Keiding, Sundhedsstyrelsen
Lulu Krüger, Fødevarestyrelsen (fra januar 2005)
Bente Fabech, Fødevarestyrelsen (indtil januar 2005)
Steen Hartvig Hansen, Indenrigs- og Sundhedsministeriet
Ove Nielsen, Erhvervs- og Byggestyrelsen,
Lisa Bjergbakke, Transport- og Energiministeriet
Chris Bahne, Arbejdstilsynet
Nanna P. Brandorff, Arbejdstilsynet

4. Status for indsatsen 2003-2005

Beskyttelsen af miljø og sundhed er blevet styrket

Dette kapitel giver et generelt billede af situationen og udviklingstendenser inden for hvert enkelt punkt i ti-punktsplanen og beskriver en række af de aktiviteter, som de ministerier, der er med i arbejdsgruppen, har gennemført i perioden 2003-05. Bilag 2 indeholder en systematisk oversigt over, hvordan der er fulgt op på de enkelte tilkendegivelser i handlingsplanen.

4.1 Mange initiativer for at reducere påvirkning fra kemikalier

Status for punkt 1: Negative påvirkninger fra kemikalier skal reduceres, og farlige stoffer skal erstattes med mindre farlige stoffer

Handlingsplanen tager udgangspunkt i regeringens generationsmålsætning, som siger, at der i 2020 ikke må være produkter eller varer på markedet, som indeholder stoffer med særligt problematiske sundheds- eller miljøeffekter.

Planen har særligt fokus på tre forhold, nemlig at fremskaffe mere viden om stoffers virkning og deres risici, at få udbygget reguleringen af kemiske stoffer og produkter, og at få stillet oplysninger til rådighed for producenter og forbrugere med henblik på at få afviklet brugen af farlige stoffer.

Arbejdet i EU er højt prioriteret

Det er højt prioriteret at få identificeret de stoffer, der giver sundhedsskader, og få belyst, hvor stor den konkrete risiko er. Dette sker i stor udstrækning i internationalt regi - særligt i EU, hvor der gennem hele perioden har været intense forhandlinger om den kommende kemikaliregulering REACH. Den planlagte regulering indebærer, at alle kemiske stoffer, der markedsføres i et vist omfang, skal registreres og vurderes, og at de mest problematiske stoffer skal godkendes inden anvendelse.

Danmark bidrager også aktivt til at etablere det faglige grundlag for de kommende tekniske retningslinjer, der skal følge op på den fælles kemikalielovgivning. Målet er at sikre en effektiv regulering og et højt beskyttelsesniveau. Samtidig arbejdes med specifikke farlige stoffer, som behandles under den eksisterende EU-regulering.

Nye anmelderegler for produktregistret

I juli 2004 trådte nye anmelderegler i kraft for Arbejdstilsynets og Miljøstyrelsens fælles produktregister. Ændringerne betyder, at alle farlige produkter til erhvervsmæssig brug fremover bliver registreret, og at oplysningerne om forbrugsmængder vil være ført mere á jour.

Vi vil dermed få et mere retvisende billede af kemikaliebelastningen i Danmark, og registret kan bedre bruges i overvågningen og som prioriteringsredskab ved planlægning af indsatser og andre initiativer.

Registrering af farlige kemikalier på arbejdspladsen

Arbejdsmiljøreguleringen om arbejde med stoffer og materialer er ændret, så der stilles krav om registrering af farlige kemikalier på arbejdspladsen. Målet er at få virksomhederne til kontinuerligt at sætte fokus på brugen af farlige stoffer og materialer på arbejdspladsen, ligesom virksomhederne skal sætte fokus på muligheden for at erstatte dem med mindre farlige alternativer – og

så kaldet substitution. Kravet indgår som en del af de nye krav om en særlig kemisk arbejdspladsvurdering og særlige arbejdspladsbrugsanvisninger, som også skal afspejle virksomhedernes håndtering af kemikalier.

Tilsyn er opprioriteret

Tilsynet med virksomhederne er blevet opprioriteret, og alle virksomheder med ansatte vil få besøg af Arbejdstilsynet inden for de kommende år. Virksomheder med kemiske arbejdsmiljøproblemer vil kunne få påbud om at inddrage en autoriseret rådgiver i løsningen af virksomhedens problemer.

Mindre brug af problematiske stoffer

For at fremme substitution af problematiske stoffer er der udsendt en revideret liste over uønskede stoffer. Listen er en vejledning til producenter, produktudviklere, indkøbere og andre aktører om de kemikalier, hvor brugen på længere sigt bør reduceres eller helt stoppes.

Endvidere er der givet støtte til en offentlig tilgængelig database, hvor rådgivere mv. kan udveksle erfaringer med konkrete substitutionsprojekter. Databasen omfatter både substitution af hensyn til miljø og til arbejdsmiljø.

Særlig indsats for forbrugerprodukter

Produkter beregnet til forbrugere har været omfattet af en særlig indsats. En række projekter har belyst risikoen i relation til farlige stoffer i konkrete forbrugerprodukter. Resultaterne anvendes til oplysningsaktiviteter, og de er tilgængelige på en række internetbaser. Det gælder bl.a. hos Informationscenteret for Miljø og Sundhed og hos Videncenter for Allergi, som i øvrigt begge modtager særlig støtte.

4.2 Mere regulering, dokumentation og information reducerer allergi

Status for punkt 2: Forekomsten af allergi og luftvejslidelser skal reduceres

Handlingsplanens overordnede mål er at afvikle brugen af allergifremkaldende og allergiforværende stoffer særlig i forbrugerprodukter, i arbejdsmiljøet, i fødevarer og i indeklimaet for at mindske forekomsten af overfølsomhedssygdomme og luftvejslidelser.¹

Handlingsplanen peger på en dansk indsats, der kan forbedre EU reguleringen på området, og sætter fokus på tilvejebringelse og formidling af viden.

Særligt fokus på kosmetik og parfumestoffer

Myndighederne har særligt fokus på en række kemiske stoffer, herunder nikkel, konserveringsmidler, parfumestoffer, farvestoffer og gummikemikalier. En ikke uvæsentlig del af problemerne med stofferne er relateret til kosmetiske produkter, idet kosmetik ofte påføres huden direkte og for en længere periode.

På EU-niveau er der stillet krav om, at en række specifikke parfumestoffer skal deklareres på emballagen til kosmetiske produkter samt på vaske- og rengøringsmidler i løbet af 2005. Stoffer-

¹ Indsatsen i relation til luftvejslidelser og overfølsomhedssygdomme forårsaget af luftkvaliteten i udeluften og indeluften, herunder partikelforurening, er beskrevet under kapitel 4.5.

ne udviser særlige allergifremkaldende egenskaber, og kravet om deklaration af stofferne giver brugere mulighed for at vælge produkter på baggrund af kendskab til indholdsstoffer.

Øget videnskabelig dokumentation

Gennem Videncenter for Allergi er opbygget systematisk videnskabelig dokumentation, som bidrager til de reguleringsmæssige tiltag i EU, og den danske aktivitet vurderes at have haft stor gennemslagskraft i EU.

Der er udarbejdet en model til vurdering af forskellige faktorerers allergifremmende effekt, også kaldet adjuvanseffekt. Ved udgangen af 2005 er der gennemført en risikovurdering af indeklima-støv, rengøringsmidler, overfladeaktive stoffer, flygtige organiske forbindelser (VOC'er), ftalater og kvartære ammoniumforbindelser. En samlet oversigt over den tilgængelige viden om adjuvanseffekt vil foreligge i begyndelsen af 2006.

Videncenteret for Allergi har oprettet en klinisk database for kontaktallergi, hvor forekomsten af kontaktallergi i Danmark løbende overvåges. Databasen er unik, bl.a. fordi den indeholder data fra den primære sundhedssektor, som gør det muligt hurtigt at opdage nye former for kontaktallergi og følge effekten af forebyggelse og behandling.

Danmark er førende inden for udvikling af computermødelier (QSAR) til forudsigelse af kemiske stoffers egenskaber. For eksempel er der ved at blive udviklet en model til forudsigelse af stoffers allergifremkaldende potentiale. Der er i den forbindelse oprettet et konsortium sammen med tre virksomheder og et bulgarsk universitet.

Information og vejledning

Myndighedernes indsats over for allergi og luftvejslidelser sker i høj grad ved forebyggelse gennem borgerrettet information og vejledninger til sundhedspersonale. For eksempel er der udviklet informationsmateriale mod passiv rygning, pjecer om fødevareoverfølsomhed og der gennemføres fra slutningen af 2005 et projekt "Astma-allergi i skolen" som også har fokus på indeklimaet. Endvidere har myndighederne stået for eller givet støtte til etableringen af en række forskellige hjemmesider, fx www.foedevareallergi.dk og www.videncenterforallergi.dk og der er udarbejdet forslag til anbefalinger for opsporing, behandling mv. af Kronisk Obstruktiv Lungesygdom (rygerlunger).

4.3 Hormonforstyrrende stoffer udpeges med nye testmetoder

Status for punkt 3: Indsatsen over for hormonforstyrrende stoffer skal styrkes

Handlingsplanens overordnede mål er at identificere og derefter at erstatte stoffer, der påvirker hormonsystemet hos mennesker og dyr, så vi får reduceret forekomsten i vore omgivelser. Det sker via en strategi for hormonforstyrrende stoffer, som primært retter sig mod videnopbygning og -udvikling – herunder især udvikling af testmetoder, der kan påvise kemiske stoffers hormonforstyrrende egenskaber.

Strategien fokuserer også på forskning i virkningsmekanismer og årsagsvirkningssammenhænge, handlingsorienterede undersøgelser og regulering.

Internationalt arbejde med testmetoder og overvågning

Danmark deltager aktivt i det internationale arbejde med hormonforstyrrende stoffer på flere felter. I OECD bidrager Danmark til arbejdet med udvikling af testmetoder, der kan påvise kemiske stoffers hormonforstyrrende egenskaber. Det gælder både ved udvikling af nye testmetoder, ved forbedring af de eksisterende, og i arbejdet med at afprøve og kvalitetssikre de udviklede metoder. De første testmetoder forventes at blive internationalt godkendt i 2006.

Hidtil har metoderne koncentreret sig om kønshormonforstyrrende effekter, men arbejdet med udvikling af testmetoder, der undersøger hormonforstyrrende stoffers påvirkning af skjoldbrusk-kirtlen og hjernens udvikling, er netop påbegyndt.

Herudover overvåges sædkvaliteten hos unge danske mænd. Resultaterne af overvågningen tyder på, at der fortsat er over en tredjedel af de unge danske mænd, der vil have eller få problemer med frugtbarheden.

I forbindelse med udvikling af computermødel (QSAR-mødel) er ca. 400 kemiske stoffer blevet undersøgt for, om de modvirker effekten af de naturlige mandlige kønshormoner. Dette har ført til udvikling af en lovende computermødel, der kan forudsige, om kemiske stoffer indvirker på det hanlige kønshormonsystem. Endvidere bidrager Danmark til et stort EU-forskningsprojekt om kombinationseffekter og effekter af lave doser af hormonforstyrrende stoffer.

Regulering af hormonforstyrrende stoffer

Danmark har arbejdet med spørgsmål om regulering af hormonforstyrrende stoffer både i OECD og EU. Blandt andet har Danmark taget initiativ til et nordisk projekt om, hvordan viden fra de forskellige OECD-testmetoder kan omsættes til reguleringsmæssige initiativer over for hormonforstyrrende stoffer. Arbejdet er også præsenteret i forhandlingerne om, hvordan hormonforstyrrende stoffer skal omfattes af EU's nye kemikalielovgivning.

Danmark har herudover fremlagt et forslag i EU om en mere dynamisk proces i forhold til EU's prioriteringslister over stoffer til yderligere testning for hormonforstyrrende effekter. Dermed kan det sikres, at ny viden om stoffer påvirker prioriteringen af hvilke stoffer, der yderligere skal testes. Danmark har også arbejdet for, at der sker en koordineret vurdering af hormonforstyrrende stoffer på fødevarer- og miljøområdet i EU.

Hormonforstyrrende stoffer på liste over uønskede stoffer

Den reviderede danske liste over uønskede stoffer omfatter nu alle stofferne på EU's liste over hormonforstyrrende stoffer. Anvendelse og eksponeringsforhold for to hormonforstyrrende stoffer er blevet kortlagt, og det er undersøgt, om nogle hormonforstyrrende stoffer i allerede afviklede bekæmpelsesmidler har andre anvendelser, der kan være problematiske for befolkningen. Der blev fundet en problematisk anvendelse, som Danmark har indberettet til EU-Kommissionen.

4.4 Mindre støj fra veje, i bygninger og på arbejdspladser

Status for punkt 4: Støjgenerne skal reduceres

Målet i handlingsplanen er at beskytte befolkningen og arbejdstagere mod høje og generende støjniveauer.

Det skal bl.a. ske ved at fremlægge en strategi for vejtrafikstøj, ved at vurdere de støjrelaterede krav til nye bygninger, ved at sætte fokus på støj i daginstitutioner, og ved at gøre en særlig indsats over for brancher, hvor der forekommer høreskadelig støj.

Ekstra støjbeskyttelse ved veje

Regeringen fremlagde i 2003 en strategi for begrænsning af vejtrafikstøj, som var udarbejdet af en tværministeriel gruppe. I den forbindelse fremkom ny viden om sammenhængen mellem vejstøj og sundhed, og det blev anslået, at vejtrafikstøj er skyld i, at 200-500 personer hvert år dør tidligere end ellers. Det skyldes hjertesygdom eller forhøjet blodtryk.

Strategien påviste samtidig, at der er gode muligheder for at tilrettelægge en indsats, som reducerer gene- og sundhedspåvirkningen fra vejstøj, og som samfundsøkonomisk er fordelagtig at gennemføre. Et nordisk vejstøjprojekt om implementeringsbarrierer i nordiske byer er igangsat i 2005. Med udgangspunkt i eksempler fra nordiske byer skal projektet sikre, at erfaringer med støjreducerende tiltag fra lokale projekter spredes og nyttiggøres i alle de nordiske lande.

Som led i opfølgningen på vejstøjstrategien har Transport- og Energiministeriet afsat 100 mio. kr. ekstra til støjbeskyttelse af eksisterende boliger på statsvejene frem til 2010, og der er afsat midler til forskning i støjdæmpende asfalt. Der er under Miljøministeriet oprettet en pulje til forsøg med finansielle støjpartnerskaber mellem myndigheder og boligejere, som skal munde ud i en "køgebog" for støjpartnerskaber, og der er udgivet et idekatalog til kommuner om nye muligheder for støjbekæmpelse i byer, da 90 % af de støjbelastede boliger ligger langs kommuneveje. Endvidere fokuseres på at øge udbredelsen af vinduer, der samtidigt reducerer energiforbrug og støj.

Støjdirektiv sikrer bl.a. mere oplysning

Et støjdirektiv fra 2002 om ekstern støj vil få stor betydning for den fremtidige regulering af støj i Danmark. Formålet med direktivet er bl.a. at sikre, at oplysninger om ekstern støj stilles til rådighed for offentligheden. Der skal også vedtages handlingsplaner med henblik på at forebygge og reducere ekstern støj. Støjdirektivet gælder for støj fra infrastruktur og virksomheder, som påvirker mennesker i boligområder, ved skoler og andre støjfølsomme områder.

Mindre støj i bygninger

Med hensyn til nabostøj har Erhvervs- og Byggestyrelsen i 2005 igangsat et 2-årigt projekt, der skal lede frem til et nyt bygningsreglement. Styrelsen vil i den forbindelse vurdere de støjrelaterede krav til nye etageboliger.

Kommunerne opfører i disse år meget nybyggeri og foretager renoveringer af skoler og børneinstitutioner. Der er udgivet en vejledning om lydforhold i undervisnings- og daginstitutioner for at medvirke til, at byggerierne får gode lydforhold.

Arbejds miljøreform giver nye muligheder

En ny undersøgelse om arbejdsbetingede høreskader i Danmark viser, at støj fortsat udgør en betydelig risiko for nedsat hørelse i en række industrielle brancher og i bygge- og anlægssektoren. Risikoen for hørenedsættelse var forøget i alle de brancher, der blev undersøgt. Efter gennemførelsen af regeringens arbejdsmiljøreform kan Arbejdstilsynet nu give påbud om, at autoriserede arbejdsmiljørådgivere skal anvendes. Dette gælder både påbud om overholdelse af støjgrænsen og om akustik. Frem til 2005 har Arbejdstilsynets indsatser koncentreret sig om virksomheders og institutioners høreskadelige støj.

Støj var valgt som emne for den europæiske arbejdsmiljøuge i 2005. Der blev bl.a. holdt en række lokale konferencer, gennemført en konkurrence om god støjdemningspraksis, og der er oprettet en hjemmeside med støjeksempler. Arbejdsmiljøforskningsfonden har igangsat en udredning om menneskeskabt støj (herunder musik),

Børn og unge undersøges

Sundhedsstyrelsen har i 2005 undersøgt, hvordan børn og unge udsættes for støj. Det sker dels via deres deltagelse i kulturelle arrangementer som koncerter, diskoteker, biografteater og computercafeer, og dels via selvvalgt støj fra disc-men, mp3-afspillere og lignende. Undersøgelsen er del af et større projekt, hvor hensigten er at få identificeret de involverede parter, og hvilke indsatser der kan være behov for i fremtiden.

4.5 Partikler, skimmelsvampe og radon blandt prioriteringerne

Status for punkt 5: De negative sundhedspåvirkninger fra forureninger i udeluften og indeklimaet skal reduceres

En række alvorlige sundhedseffekter, som kan relateres til udeluften, skyldes især forureningen fra trafikken og afbrænding af træ til opvarmning i husholdninger. Et mål er derfor at mindske udslippet af sundhedsskadelige partikler fra dieselmotorer i byerne og fra brændeovne og -kedler. Handlingsplanen fokuserer især på forskning, der giver viden om de enkelte kilders betydning for, hvor meget befolkningen udsættes for fine og ultrafine partikler og hvilke positive sundhedseffekter, der kan forventes af forskellige tiltag.

Mere viden og styrket indsats imod luftforurening med partikler

Gennem de seneste år er der gjort en væsentlig indsats for at få mere viden om luftforurening med partikler. Det har ført til en ny viden om sammensætningen af og kilderne til luftforureningen med partikler. Det har også givet større viden om sundhedseffekter – herunder i relation til udsatte børn - og om hvilke forebyggende tiltag, der er mulige. Der er desuden udviklet modelværktøjer, så man kan beregne forureningen og eksponeringen på en specifik geografisk adresse eller for et større byområde. En samlet rapport om indsatsen vedrørende partikler gennem de seneste 4 år ligger på Miljøstyrelsens hjemmeside.

Et vigtigt resultat af nye undersøgelser er, at brændeovne og -kedler også er en væsentlig kilde til partikelforureningen. Brændeovne er samtidig en af de tilbageværende kilder til emissioner af dioxin samt en væsentlig kilde til udslip af kræftfremkaldende PAH'er. Brændeovne kan også være en vigtig faktor til et dårligere indeklima.

En redegørelse fra Regeringen om partikler anbefalede i 2003, at kommunerne indfører miljøzoner med krav om partikelfiltre på lastbiler og busser i større danske byer. Regeringen afsatte i den forbindelse 30 mio. kr. til tilskud til partikelfiltre på tunge køretøjer. Der er siden kommet ansøgninger om miljøzoner fra København, Frederiksberg og Ålborg Kommune. Justitsministeriet vurderede i foråret 2005, at ansøgningen fra hovedstaden var for vidtgående, og der er siden arbejdet videre med en række alternative modeller for miljøzoner.

Regeringen har desuden gennemført en afgiftsnedsættelse på 4 øre for benzin og 2 øre for diesel til fordel for svovlfrie brændstoffer frem til 2008, hvor denne brændstofkvalitet bliver obligatorisk. Resultatet har været, at der fra januar 2005 kun er markedsført svovlfri benzin og diesel på

det danske marked. Senest er der på finansloven for 2006 vedtaget en afgiftsfritagelse for partikelfiltre på dieselpersonbiler og -varebiler.

Endelig har regeringen lagt op til at styrke reguleringen af partikeludslippet fra brændeovne og -kedler. Dette skal dels ske gennem nationale regler og dels igennem EU regulering. Der er et fortsat behov for at få mere viden om mulighederne for at reducere forureningen fra brændefyring, blandt andet gennem anvendelsen af moderne forbrændingsteknologier.

Ny indsigt i skimmelsvampes effekter

Det er en målsætning i handlingsplanen at opsamle den tilgængelige viden om indeklima, fortsat at informere om indeklimaspørgsmål og at vurdere behovet for en øget indsats. Behovet for koordinering er stort, da mange myndigheder er involveret i forhold, der har betydning for indeklimaet.

Vi opholder os ca. 90 % af tiden indendørs, enten i private hjem, transportmidler, institutioner, skoler, butikker eller på arbejdspladser. Luften udenfor og i indeklimaet er tæt forbundet, og derfor vil effekten af forbedringer af udeluften også vise sig i form af bedre indeklima. Men også en række andre faktorer kan have en væsentlig indflydelse på indeklimaet.

I det omfattende arbejde med at udrede forhold af betydning for indeklimaet er det for første gang dokumenteret, at skimmelsvampe i støv kan give irriterede slimhinder i øjne, næse og mund, hovedpine, svimmelhed og koncentrationsbesvær.

Indeklima prioriteres på flere felter

En række rapporter, pjecer og undervisningsmaterialer er udarbejdet til byggebranchen, sundhedspersonale og bygningsbrugere for at oplyse om mulighederne for at forbedre indeklimaet. Endvidere er ordningen "Dansk Indeklima Mærkning af Byggevarer" blevet promoveret. Indeklima er desuden indgået som en fast bestanddel af Arbejdstilsynets tilpassede tilsyn og har været et fokuspunkt i flere indsatser.

Sundhedsstyrelsen har udgivet en pjece, som giver en kort indsigt i den eksisterende viden om sammenhænge mellem fugt, skimmelsvampe og symptomer med råd om udredning og diagnostik i almen praksis. Målgruppen er praktiserende læger og andre med særlig interesse for området.

Der er igangsat et projekt, som skal give en status for den eksisterende viden og give anbefalinger til den fremtidige indsats, som kan bedre indeklimaet. En faglig konference pegede i den forbindelse på behovet for mere viden om sammenhænge mellem forskellige forureningskilder og effekter, ikke mindst i boliger samt på behovet for øget viden om, hvorvidt rådgivning reelt påvirker befolkningens adfærd for at undgå indeklimaproblemer.

Mere information og dialog om radon

I handlingsplanen er det et særligt mål at sætte fokus på radon, som er en naturligt forekommende radioaktiv gas, der siver op fra undergrunden, og som giver øget risiko for lungekræft. Indsatsen er rettet mod oplysning om betydningen af og mulighederne for at sikre bygningernes tæthed mod undergrunden og gode ventilationsforhold, både i eksisterende og i nyt byggeri.

For at mindske radons påvirkning af indeklimaet er der givet handlingsorienteret information til borgerne om mulighederne for at reducere indholdet af radon i egen bolig, og der er lovkrav om at radonsikre nybyggerier.

Danske institutioner og virksomheder har medvirket i et 3-årigt EU-projekt om radon. Projektet havde til formål at medvirke til at formidle kendskab til problemer og løsningsmuligheder med hensyn til radon. Særligt skulle projektet stimulere kontakten mellem industri, forskning og myndigheder. Som projektafslutning blev der i 2005 afholdt en konference hos Erhvervs- og Byggestyrelsen.

4.6 Fødevarer sikres ved forebyggende arbejde og kontrol

Status for punkt 6: Fødevarerne skal være sikre og fri for forurening

Det overordnede mål er, at forbrugerne skal have sikre og uforurenede fødevarer. Det sker primært ved at forebygge forureningen ved kilden og ved at fastsætte grænseværdier for uønskede kemiske stoffer. Endvidere informeres om fødevarernes kvalitet og sikkerhed.

Forureninger i fødevarer kan omfatte miljøforureninger som dioxin, PAH og tungmetaller, stoffer der anvendes i produktionen af fødevarer, fx pesticider, rengørings- og desinfektionsmidler, samt veterinære lægemidler. Stoffer, der kan vandre fra emballage mv. og stoffer, der dannes under fremstillingsprocesser, betragtes ligeledes som forureninger.

Forurening forebygges

Principielt skal indsatsen over for forureninger ske ved kilden, dvs. at forureningen skal forebygges. I første omgang sker det ved, at producenterne skal sikre, at fødevarerne ikke indeholder problematiske stoffer i større koncentration end de fastsatte grænseværdier.

Der er også krav til fremstillingsprocessen og til hvilke stoffer og produkter, der må anvendes i den forbindelse. Pesticider og veterinære lægemidler og visse anvendelser af rengørings- og desinfektionsmidler skal godkendes, før de må anvendes. Der tages i denne forbindelse hensyn til, hvad der kan komme af rester i fødevarerne, og hvilken risiko de udgør for mennesker. I forhold til pesticider er der udstedt en ny EU-forordning om maksimalgrænseværdier for pesticidrester i eller på vegetabilsk og animalske fødevarer og foderstoffer. Forordningen betyder, at de hidtidige danske principper om at fastsætte grænseværdier til detektionsgrænsen i de tilfælde, hvor der ikke foreligger forsøg, gennemføres på EU-niveau.

Fødevarer kan også forurennes via emballagen. Området emballage og andre materialer og genstande omfatter materialer som plast, papir, gummi, keramik, overfladebehandlinger mv. Reguleringen heraf er detaljeret på nogle områder, fx for plast, mens andre områder kun er reguleret af generelle bestemmelser. Regelsættet er fortsat under stadig udbygning. Der er generelle regler for alle materialer og genstande, der anvendes i kontakt med fødevarer, men kun specifikke regler på en del af området plast, glas og keramiske genstande samt cellulosegenerater. De generelle regler betyder, at emballager og andre materialer og genstande ikke må afgive stoffer til fødevaren i mængder, der kan udgøre en uacceptabel risiko for forbrugeren. Der fokuseres i disse år især på plast, hvor man arbejder med en positivliste for monomerer, og additiver, hvor der er fastsat grænseværdier for de enkelte stoffer.

Forureninger der dannes ved produktion, fx acrylamid eller PAH, er også stofgrupper, som er omfattet af regelfastsættelsen, forskningen mv. For nogle af de områder, hvor der ikke er fastsat grænseværdier i lovgivningen, fx

PAH i grillet mad eller akrylamid, har Fødevarestyrelsen udformet kostråd til forbrugerne. Rådene retter sig enten til særligt sårbare grupper, som fx børn og gravide, eller kan være udformet, så de understreger de generelle kostråd om at spise varieret.

I bredere forstand skal det også sikres, at miljøforureninger ikke belaster fødevarerne. Myndighederne arbejder løbende med at nedbringe kilder til dioxinforureningen. Stort set alle forbrændingsanlæg har fået installeret filtre til dioxinrensning, og dioxinudledninger fra private brændeovne er ved at blive undersøgt. Der er bl.a. gennemført et meget omfattende måleprogram om nedfald af dioxin fra atmosfæren til Danmark. Måleprogrammet viste, at den største del af dioxinforureningen stammer fra andre lande. Myndighedernes indsats følger i øvrigt den danske dioxinhandlingsplan, som blev afleveret i 2005. Planen indebærer, at der skal ske kildeopsporing, hvis fødevarerne indeholder for meget dioxin. På baggrund af overskridelser af grænseværdier i andre lande gennemføres en ny dansk undersøgelse af kilder til dioxinforureningen af økologisk landbrug samt en undersøgelse af, om dioxinbelastningen i Østersøen skyldes fortidens synder eller ny tilførsel.

Krav til fødevarer

Det umiddelbare formål med de fastsatte grænseværdier for forureninger i fødevarer er, at forbrugerne ikke udsættes for fødevarer, der kan udgøre en risiko for deres sundhed. Der er i EU fastsat grænseværdier for en række metaller og nogle enkelte miljøforureninger, som dioxin og PAH. Der arbejdes videre med at fastsætte grænseværdier for andre forureninger, som fx bromerede flammehæmmere. Grænseværdierne revideres løbende i takt med opbygning af ny viden eller nye EU-regler.

I EU-regi startede i 2004 en revision af regelsættet for indhold af dioxiner i fødevarer og foderstoffer, og der forventes også fremover fokus på at nedbringe dioxinindholdet. EU er i 2005 ved at afslutte forhandlingerne om maksimalgrænseværdier for de typer PCB, der har dioxinlignende egenskaber.

FAO/WHO Codex Alimentarius arbejder ligeledes på flere af de nævnte felter, fx pesticider, veterinære lægemidler og miljø- og procesforureninger. Man arbejder her bl.a. med grænseværdifastsættelse og vejledning i forbindelse med forebyggelse af forurening. Forskere fra Danmarks Fødevareforskning deltager i mange internationale fora, fx i EU's Fødevareautoritet, EFSA, som er en uafhængig forsknings- og rådgivningsinstitution i spørgsmål om fødevarerens sikkerhed, i risikovurderinger i WHO/Codex og i det nordiske samarbejde. Herved bidrager man til de internationale risikovurderinger, som bruges i forbindelse med nationale risikovurderinger og international handel.

Information om fødevarer

Risikohåndteringen omfatter også kostråd om særlige fødevarer, fx solsikkekerner, som kan indeholde cadmium, og kostråd til særligt sårbare grupper, som fx gravide og børn, om fødevarer, der er særlig problematiske for dem. Fødevarestyrelsen prioriterer information til forbrugere via Internettet.

Fødevarekontrol.

Fødevarestyrelsen foretager kontrol på området, herunder kontrol af virksomhedernes egenkontrol. I 2005 er der bl.a. gennemført kontrolundersøgelser af dioxin i ko- og modermælk. På baggrund af undersøgelser af dioxinindhold indførtes i 2004 fiskeri- og omsætningsforbud for sild fra den østlige Østersø og store laks fra hele Østersøen. Erhvervet og en række offentlige forskningsinstitutioner igangsatte efterfølgende udviklingsprojekter om forarbejdning af større laks, som resulterede i, at fiskeri- og omsætningsforbudet for større laks blev ændret i september 2005. Herefter kan større laks omsættes, hvis de har undergået en særlig maskinel forarbejdning, der fjerner de særligt dioxinholdige fedtlag fra laksen.

Fødevarestyrelsen overvåger desuden grænseværdierne bl.a. i centralt koordinerede projekter for pesticidrester og rester af veterinære lægemidler i bl.a. fødevarer. En del af kontrollen er den centralt planlagte analytiske kontrol, hvor alle fødevareregioner over hele landet udtager prøver til analytisk kontrol. For lægemidler kontrollerer et særligt rejsehold landbrugets brug af medicin, herunder om der findes ulovlige produkter i husdyrbrug.

4.7 Drikkevand beskyttes mod pesticider og mikrobiel forurening

Status for punkt 7: Grundvandet og drikkevandet skal beskyttes

Grundvandet i Danmark er de fleste steder så rent, at det kan anvendes direkte som drikkevand. Men der er områder, hvor grundvandet er truet af bl.a. bekæmpelsesmidler, der siver ned gennem jorden. Målet er fortsat, at vi i Danmark skal kunne anvende urensset grundvand som drikkevand, og at befolkningen har tillid til, at drikkevand er rent og uden rester af bekæmpelsesmidler, andre kemiske stoffer og mikrobiologisk forurening.

For at beskytte grundvandet mod bekæmpelsesmidler er der fastlagt en pesticidplan, der bl.a. har som mål, at pesticider ikke udvaskes til grundvandet i niveauer over grænseværdien. Der er også etableret et varslingsystem til overvågning af grundvandet for at vurdere, om godkendelsesordningen er effektiv. Disse initiativer fortsætter.

Større indsats over for BAM

I de senere år er der fundet pesticider eller pesticidnedbrydningsprodukter i et stort antal vandværksboringer og private brønde. Det oftest fundne stof er nedbrydningsproduktet BAM, og undersøgelser viser, at man formentlig vil finde BAM i flere af vandværkernes boringer og private brønde. Derfor har myndighederne kortlagt metoder til rensning for pesticider i private brønde og boringer, og desuden arbejdet med udvikling af billige metoder til kontrol for pesticider.

Indsats over for valg af materialer til vandinstallationer

Drikkevandskvaliteten kan forringes på grund af forurening med metaller og andre kemiske stoffer fra vandhaner og rør i hjemmene. For at forebygge en sådan forurening er der udsendt en vejledning om valg af materialer til vandinstallationer til VVS-installatører og der er arbejdet med forberedelsen af en europæisk godkendelsesordning for materialer i kontakt med drikkevand.

Fokus på mikrobiel forurening af drikkevand

Der er foretaget en risikovurdering af de mikroorganismer, der vurderes at udgøre et sundhedsmæssigt problem i drikkevand. De udførte risikovurderinger viser, at der ikke er behov for at fastsætte egentlige grænseværdier, men kun vejledende niveauer.

Herudover er der for en række mikroorganismer, hvor der ikke findes egnede analysemetoder, blevet udviklet metoder, der gør det muligt at undersøge drikkevandet for sygdomsfremkaldende mikroorganismer.

4.8 Nye forskningsprojekter er sat i søen

Status for punkt 8: Der skal forskes mere i miljøfaktorerens betydning for sundheden

Miljø og sundhed har været opprioriteret som forskningstema fra midten af 90'erne, hvor der bl.a. i regi af det Strategiske Miljøforskningsprogram (SMP) blev igangsat en række forskningsprojekter med fokus på miljø og sundhed.

Formålet med satsningen inden for rammerne af det Strategiske Miljøforskningsprogram var bl.a. at skabe grundlag for udvikling af et stabilt dansk forskningsmiljø inden for miljø og sundhed – et miljø som på sigt skulle kunne konkurrere med andre forskningsmiljøer. Programmet blev afsluttet i 2001.

Desuden har miljø og sundhed siden 1994 været et dansk prioriteret indsatsområde i det arktiske miljøsamarbejde under Arktisk Råd. Monitering af den humane belastning og humane effektstudier giver markant ny viden om effekten på mennesker af miljøfremmede stoffer. Indsatsen finansieres med midler fra Miljøstøtteordningen for Arktis.

Forskning er styrket på flere felter

Indsatsen under de strategiske forskningsprogrammer i relation til strategien for miljø og sundhed har især omfattet allergifremkaldende stoffer, hormonforstyrrende stoffer og yderligere be-
lysnings af trafikens helbredseffekter. Forskningen inden for disse områder har fået et betydeligt løft som følge af de igangsatte projekter, og mange af de nyetablerede forskningsmiljøer fortsætter.

For eksempel finansierer et særligt dansk program AIRPOLIFE, som er et "center uden mure", en stor del af forskningen i tilknytning til luftforurening og sundhed. Blandt andet undersøges hvorfor og hvordan specifik luftforurening påvirker mennesket, og der opstilles modeller for eksponering, monitering og socio-økonomiske konsekvenser af luftforurening. Centeret fungerer indtil 2008.

Styrket samarbejde og videnformidling

Indenrigs- og Sundhedsministeriets Miljømedicinske Forskningscenter (ISMF) har til opgave at styrke samarbejdet om forskning og videnformidling mellem en lang række forskningsinstitutioner i Danmark. Derigennem skabes grundlag for forebyggelse gennem en kobling mellem miljø- og sundhedsforskningen. Det vurderes, at centeret fungerer godt som formidlingskanal, både for den indbyrdes formidling mellem forskerne og i forbindelse med formidlingen til omverdenen.

Endvidere har forskningscentret en mindre pulje til miljømedicinsk forskning. Erfaringer fra de seneste ansøgningsrunder viser, at der indsendes videnskabelig velfunderede ansøgninger for et væsentlig større beløb end der er afsat.

Der er i 2005 igangsat et projekt om muligheder for at beregne støjbelastningen for de mennesker, der indgår i store sundhedsundersøgelser af befolkningen. Den viden, der fås i projektet, skal indgå i en undersøgelse om sammenhængen mellem trafikstøj og sundhed, som Kræftens Bekæmpelse planlægger. Arbejdsmiljøforskningsfonden har finansieret en udredning af den eksisterende viden om betydningen af støj fra menneskelig aktivitet.

Kan samkøring af miljø- og sundhedsregistre give ny indsigt

For at undersøge i hvor høj grad samkøring af miljø- og sundhedsregistre kan give større kendskab til sammenhængen mellem miljøfaktorer og sundhed, har Miljøstyrelsen igangsat 2 projekter. Et om sammenhængen mellem fluor i drikkevandet og udvikling af caries, og et om sammen-

hængen mellem lokal drikkevandsforsyning og forekomsten af en række alvorlige sygdomme. Registersamkøring har endvidere været brugt i en række projekter, hvor man har undersøgt luftforureningens konsekvenser.

På arbejdsmiljøområdet gennemføres en lang række samkøringer af registre med henblik på at identificere særligt udsatte grupper. Ny viden herfra kan måske overføres til brug for beskyttelse af den brede befolkning.

Indikatorer – for et hurtigt overblik over udviklingen

Under den tværministerielle gruppe er nedsat en indikatorarbejdsgruppe, der skal belyse muligheden for at udvikle et bredere sæt af indikatorer for miljø og sundhed. Arbejdet tager hovedudgangspunkt i de indikatorer, som indgår i arbejdet om miljø- og sundhedsindikatorer i WHO, EU, de nationale indikatorer for bæredygtig udvikling og andre indikatorer med særlig relevans til at belyse indsatsen i den nationale strategi for miljø og sundhed. Indikatorarbejdsgruppen har endnu ikke afsluttet sine analyser.

Testmetoder skal udvikles for at identificere problematiske stoffer

På kemikalieområdet er det afgørende at dokumentere sammenhænge mellem udsættelse for kemiske stoffer i miljøet og effekter på sundheden. Det kræver udvikling og vedtagelse af internationalt accepterede testmetoder. Danske myndigheder og Nordisk Ministerråd har støttet dette resursekrævende arbejde, som kræver en kontinuerlig indsats over en årrække. Indsatsen forbedrer også Danmarks mulighed for at påvirke EU's nye kemikaliereregulering. Indsatsen har især været rettet mod hormonforstyrrende stoffer og øget anvendelse af alternative testmetoder – fx computerbaserede metoder.

4.9 Samarbejde om risikokommunikation, beskyttelsesniveau, indeklimate og kemiske stoffer

Status for punkt 9: Samarbejdet mellem myndighederne skal styrkes

Mange myndigheder er på såvel nationalt som lokalt niveau involveret i arbejdet med at begrænse miljøfaktorerens sundhedsmæssige konsekvenser. I handlingsplanen er der lagt op til et styrket samarbejde mellem myndighederne, og regeringen nedsatte en tværministeriel arbejdsgruppe for at sikre en koordineret og sammenhængende indsats fra myndighedernes side.

Plan for tværministerielt arbejde

I januar 2004 fastlagde de involverede ministre en prioriteret plan for den tværministerielle gruppes arbejde, hvor fokus var på tværgående opgaver, idet udgangspunktet for strategien er, at de enkelte ministerier selv er ansvarlige for opfølgningen på eget område. Den tværministerielle arbejdsgruppe drøfter emner af fælles interesse og sikrer koordination, hvor det er nødvendigt.

Som eksempler på tværgående arbejde kan nævnes risikokommunikation, spørgsmål om beskyttelsesniveau, internationalt tværgående arbejde, indeklimaspørgsmål og kemiske stoffer, som mennesker udsættes for i flere situationer – fx både i fødevarer, i arbejdsmiljøet og i forbrugerprodukter. En undergruppe har endvidere arbejdet med risikovurdering af mikroorganismer.

På området ikke-ioniserende stråling – mobiltelefoni, højspændingsledninger, solarier mv. – er der ad hoc drøftelser på tværs mellem de involverede myndigheder.

Mere information om risici

Der er etableret en række fora, hjemmesider mv., hvor der orienteres om risici i forhold til miljø og sundhed. Det gælder fx Informationscenteret for Miljø og Sundhed, Videncenter for Allergi, ”Er det farligt” mv. Flere myndigheder har fokuseret på, hvordan der informeres om risici på en sober og troværdig måde, der gør borgerne i stand til at handle på et vidensbaseret grundlag.

Herudover fungerer den tværministerielle arbejdsgruppe som paraply for en lang række samarbejdsfora, bl.a. i forhold til hormonforstyrrende stoffer, dioxin, indikatorarbejde og indeklima. Eksempelvis inddrager Miljøstyrelsen Sundhedsstyrelsen og Fødevarestyrelsen ved sundhedsmæssig vurdering af miljøfaktorer, ligesom Miljøstyrelsen inddrages i særlige aspekter af betydning for arbejdsmiljøet. På nogle områder er der formaliserede samarbejder, fx vedrørende det fælles produktregister og arbejdet med computermodellering (QSAR) af kemiske stoffers miljø- og sundhedsfarlige egenskaber. Bilag 1 indeholder en oversigt over myndighedernes samarbejdsrelationer.

4.10 Aktiv international indsats

Status for punkt 10: Der skal fokus på miljøfaktorer og sundhed i det internationale samarbejde

Handlingsplanen lægger op til en aktiv dansk indsats på det internationale område. Herunder kan dansk udviklingsbistand være med til at løse problemer både globalt, regionalt og lokalt. Der er især fokus på at få vedtaget og indarbejdet international regulering med henblik på at beskytte og forbedre sundheden i både Danmark og den øvrige verden.

Der er også fokus på den forurening, som påvirker befolkningen i Grønland og Færøerne, og som primært stammer fra områder som USA, EU og Kina. Der er derfor behov for internationalt samarbejde om regulering af udslippene af de problematiske stoffer. Dette samarbejde foregår primært i regi af Arktisk Råd og FN.

En stor del af den danske indsats på det internationale område sker gennem samarbejdet i EU. Enten i form af egentlig regulering i EU eller ved samarbejdet mellem EU-landene i forhold til globale aftaler på miljøområdet.

På langt de fleste miljøområder er der etableret fælles EU-lovgivning, der fastsætter bindende regler, som skal overholdes. På nogle områder, fx arbejdsmiljø og udledning fra industrien, er der nationalt mulighed for at fastsætte skrappe krav. Både i forbindelse med udformningen af lovgivningen og den efterfølgende administration – såvel i EU-regi som nationalt – er den danske indsats af væsentlig betydning.

Bedre beskyttelse af børn

EU-Kommissionen har igangsat et program for miljø og sundhed, SCALE, som har til formål at forbedre beslutningsgrundlaget for indsatsen på tværs af de enkelte miljøfaktorer. Programmet har bl.a. fokus på børns miljø og sundhed. Danmark deltog aktivt ved udarbejdelsen af planen for arbejdet i 1. fase (2004-2010), blandt andet ved at indgå i ekspertgrupper om dioxin, monitorering, hormonforstyrrende stoffer og luftvejslidelser hos børn.

Programmet var Fællesskabets bidrag til WHO's paneuropæiske konference om miljø og sundhed, som fandt sted i Budapest i 2004. Her blev der især sat fokus på børn, rent drikkevand og sanitet, udeluft, indeklima, fysiske og kemiske påvirkninger samt ulykker. Danmark deltog også selv-

stændigt i forberedelserne til konferencen – bl.a. med fokus på farlige stoffer i produkter til børn. Budapest-konferencen skal følges op nationalt, jf. kapitel 5.

International kemikaliestrategi

Der forhandles i øjeblikket om en international kemikaliestrategi (SAICM), som kan danne basis for det fremtidige internationale kemikaliearbejde – især i relation til ulandene. Strategien forventes vedtaget på en ministerkonference i februar 2006. Målet er at nå 2020-målsætningen fra Johannesburgtopmødet.

Danmark/Færøerne/Grønland bidrager aktivt til miljø- og sundhedssamarbejdet mellem de arktiske lande. Arktisk Råd har etableret et særligt miljø- og sundhedsprogram for at beskytte og fremme sundheden særligt hos børn i den arktiske befolkning (herunder Grønland og Færøerne) i relation til deres påvirkning af forurenende stoffer. En særlig arbejdsgruppe med Danmark og Canada som formænd skal monitere og vurdere belastningen på mennesker af forurenende stoffer for at vurdere behovet for at reducere forureningsbelastningen af det arktiske område. Danmarks Fødevareforskning og Miljøministeriet har i samarbejde udført en vurdering af traditionel grønlandsk kost og indholdet af tungmetaller og andre svært nedbrydelige stoffer. Ud over at resultaterne kan bruges lokalt i forbindelse med rådgivning, er resultaterne vigtige i internationale forhandlinger om bl.a. regulering af tungmetaller og svært nedbrydelige stoffer.

Indsats mod kemikalierelaterede problemer i udviklingslandene

Danmark har gennem en årrække støttet en række initiativer, som skal forbedre ulandenes muligheder for at leve op til internationale kemikaliekonventioner, også i relation til sundhed. Der er for eksempel ydet støtte til et regionalt træningscenter for Basel-konventionen i det sydlige Afrika, og gennem NEPAD er der ydet støtte til at indsamle og destruere lagre af farlige, gamle pesticider (African Stockpile Programme) – en indsats, som understøtter Stockholm-konventionen.

Endvidere indeholder en lang række af Danida's landbrugsprogrammer støtte til reduktion af anvendelse af farlige sprøjtemidler gennem introduktion af Integrated Pest Management, ligesom forbedring af arbejdsmiljøet for landarbejderne har høj prioritet.

Forbedring af vandforsyning og sanitære forhold i udviklingslande

En af de helt store årsager til sundhedsproblemer i udviklingslandene er overførsel af bakterier og parasitter gennem forurenede vand. Adgang til rent drikkevand og sanitet er derfor en væsentlig selvstændig prioritet i dansk udviklingspolitik.

Danmark arbejder målrettet i udviklingspolitikken på at fremme de internationale vand- og sanitetsmål. Dette sker gennem en række bilaterale og multilaterale tiltag. Vandsektoren modtager 9 % af al dansk bilateral bistand, som gives til afrikanske og asiatiske lande samt en række regionale og sub-regionale samarbejder om vand.

Forbedret forvaltning af miljøet i byer i udviklingslande

Danida har gennem de senere år opprioriteret arbejdet med forbedring af miljøadministrationen i en række byer i udviklingslande. Der arbejdes med en række emner med direkte betydning for sundhedstilstanden, fx ved at nedsætte belastningen fra brændekomfurer, forbedre affaldshåndtering, latriner og drænsystemer i slumkvarterer og sikre en bedre planlægning af og tilsyn med forurenende aktiviteter m.v.

5. Fremtidige initiativer

Den tværministerielle arbejdsgruppe vurderer, at prioriteringen i ”Miljø og sundhed hænger sammen” fortsat er aktuel, og at den både kan og bør opretholdes. Prioriteringen er ikke mindst med til at koordinere og styrke fælles områder.

Nedenfor beskrives en række fremtidige initiativer inden for ti-punktsplanen.

De involverede ministerier vil følge op på de initiativer, der falder inden for deres eget ressortområde. Endvidere vil ministerierne fortsætte samarbejdet i den tværministerielle arbejdsgruppe.

5.1. Negative påvirkninger fra kemikalier skal reduceres, og farlige stoffer skal hurtigere erstattes med mindre farlige:

- De centrale elementer i den hidtidige indsats skal fortsætte i de kommende år. Det gælder ikke mindst arbejdet med at få en ny funktionsdygtig kemikaliereregulering på EU-niveau.

- Der skal følges godt op på regeringens aftale med alle Folketingets partier om en ny kemikaliehandlingsplan for perioden 2006-2009. Planen sætter øget fokus på håndhævelse af reglerne på området, på produkter til forbrugere og på kommunikation med virksomhederne, herunder om mulighederne for at erstatte farlige stoffer med mindre farlige stoffer.

- På arbejdsmiljøområdet skal der fortsat fokuseres på at erstatte farlige stoffer, og virksomhederne skal sikre arbejdet med kemikalier. Myndighederne vil gennem tilsyn bidrage til håndhævelsen på virksomhedsniveau og eventuelt give påbud om at benytte autoriseret rådgiver til at løse kemiske problemer på arbejdspladserne.

- Nanoteknologi er en ny teknologi i rivende udvikling. Her arbejdes på det atomare og molekylære niveau, hvor man ved at kontrollere den atomare opbygning kan skræddersy helt nye materialer, komponenter og systemer med attraktive egenskaber og funktioner. De eksisterende metoder til risikovurdering og klassificering og mærkning tager ikke højde for, at stoffer således kan manipuleres. Der er derfor behov for at vurdere de miljø- og sundhedsmæssige aspekter ved nanopartikler og -teknologi, og om der er behov for en særlig regulering på området, herunder inden for arbejdsmiljø. EU-kommissionen har taget initiativ til at undersøge, om der bør udarbejdes test-guidelines, modeller og standarder for bl.a. nanomaterialer. I Danmark er der etableret en tværministeriel gruppe til at se på behovet.

5.2. Forekomsten af allergi og luftvejslidelser skal reduceres

- Den hidtidige indsats over for de kemiske allergener skal fortsættes. Der vil være et særligt fokus på produkter, som påføres huden direkte.

- Støtten til Videncenter for Allergi fortsætter i de næste år. En af centrets hovedopgaver er på baggrund af forskning at udvikle en ny risikovurderingsmodel for allergifremkaldende stoffer i

miljøet. Den nye model forventes at få stor betydning for en reduktion i antallet af allergitilfælde. Miljøstyrelsen støtter foreløbig til udgangen af 2007, mens Sundhedsstyrelsen undersøger alternative muligheder for at støtte projekter fra 2007.

- Der skal fortsat være fokus på forebyggelse gennem borgerrettet information og vejledninger til sundhedspersonale. Indsatsen sker til dels i samarbejde og egentlige partnerskaber mellem myndigheder, sygdomsbekæmpende organisationer og fagprofessionelle. Der vil blive udarbejdet nationale anbefalinger for forebyggelse og behandling af overfølsomhedssygdomme (astma og allergiske sygdomme). Den overordnede indsats på hele området og indsatsen over for børn vil være i fokus i 2006.

5.3. Indsatsen over for hormonforstyrrende stoffer skal styrkes

- Vores viden om hormonforstyrrende stoffer er stadig begrænset, men den nyeste viden bestyrker mistanken om, at stoffer med hormonforstyrrende egenskaber også kan skade mennesker. Indsatsen de kommende år vil derfor koncentrere sig om yderligere vidensopbygning, fortsat udvikling af testmetoder, så stofferne kan påvises, samt reguleringsmæssige initiativer i forhold til hormonforstyrrende stoffer. For at sikre bedst mulig videndeling planlægges flere nationale workshops og en international forskerworkshop, hvor den nyeste viden om hormonforstyrrende stoffer præsenteres. Organisatorisk skal der etableres en mere formaliseret koordinering af arbejdet med hormonforstyrrende stoffer mellem de enkelte ministerier.

5.4. Støjgenerne skal reduceres

- Der skal fortsat arbejdes med at skaffe ny viden om sundhedseffekter af støj.

- Senest i februar 2006 bliver der udstedt nye regler for støj i arbejdsmiljøet. Reglerne vil blive fulgt op af en vejledning. Praktiske retningslinier (adfærdskodeks) udarbejdes for fx musik- og underholdningsbranchen, hvor støjproblemer giver særlige forebyggelsesvanskeligheder.

- I begyndelsen af 2006 udsender Miljøstyrelsen en vejledning til arbejdet med støjkort og efterfølgende støjhandlingsplaner. De første støjkort skal offentliggøres i 2007, og det forventes, at oplysninger om støjbelastningen på den enkelte adresse vil blive offentligt tilgængelig. I støjhandlingsplanerne kan myndighederne vælge også at udpege stilleområder, områder der er helt eller relativt fri for menneskeskabt støj.

- Støjkortene skal som noget nyt også omfatte støjen om natten. Undersøgelser om sammenhængen mellem støj og sundhed tyder på, at det særligt er natstøjen, der kan være sundhedsskadelig. Et projekt, der skal belyse konsekvenserne af og metoder til regulering af natstøj fra vejtrafik, er igangsat i 2005.

- Som led i opfølgningen på vejstøjstrategien vil der også ske en formidlingsindsats for at fremme kendskabet til støj/energiruder. Der vil fortsat ske forskning i støjdæmpende asfalt og optimering af andre teknologier til at reducere støj fra vejtrafik.

- Der vil blive udviklet en "køgebog" for finansielle støjpartnerskaber, hvor myndigheder og private boligejere i fællesskab betaler for at få støjen fra vejtrafik reduceret. Køgebogen forventes færdig i 2007. En hjemmeside for støjpartnerskaber vil være klar i 2006.

- Erhvervs- og Byggestyrelsen planlægger i 2007 at udstede et nyt bygningsreglement, hvor de gældende støjkrav til etageboliger vil blive revurderet i lyset af den stedfundne udvikling og innovation i byggeriet. De gældende støjkrav stammer fra 1950'erne. En række forhold har betydning for reduktionen af lyd gennemgang fra en bolig til en anden, og disse forhold vil derfor blive inddraget i revurderingen. Det omfatter bl.a. byggematerialer og bygningskonstruktioner, støjgenererende maskiner og installationer i husholdninger, musikanlæg og lignende, forventning til udfoldelsesmuligheder i egen bolig uden at genere naboer, samt hensynet til byggeriets pris- og konkurrenceforhold. Der vil endvidere blive informeret om mulighederne for at bygge boliger med endnu bedre lyd kvalitet end de minimale krav, som er indeholdt i bygningsreglementet.

5.5. De negative sundhedspåvirkninger fra forurening i udeluften og indeklimaet skal reduceres

- Inden for partikelforureningen skal den fremtidige indsats fokusere på sammenhængen mellem miljø og sundhed, hvor sundhedseffekter af partikler generelt, dieselpartikler og partikler i brænderøg sammenkædes med beregnede eksponeringer. Til brug for dette arbejde er der behov for en fortsat karakterisering af luftforureningen – specielt en fortsættelse af målinger i længere tidsserier af koncentration af ultrafine partikler på udvalgte steder.

- Endvidere skal der fortsat arbejdes med at undersøge og udvikle tiltag over for partikelforureningen, herunder om de tekniske muligheder for at begrænse forureningen fra brændeovne og –kedler.

- På indeklimaområdet skal den hidtidige indsats fortsætte. Herunder vil "Dansk Indeklima Mærkning" blive udvidet, både hvad angår antal typer byggevarer, og hvad angår sundhedseffekter. Den tværministerielle arbejdsgruppe vil i øvrigt tage stilling til anbefalingerne af det igangværende udredningsarbejde - herunder til behovet for og organisering af nye initiativer.

5.6. Fødevarerne skal være sikre og fri for forurening

- Arbejdet i EU med at fastsætte grænseværdier for forureninger i fødevarer skal fortsættes. Særligt de bromerede flammehæmmere og plastemballager vil være i fokus. Med hensyn til dioxin skal der fortsat sættes ind over for kilderne, og der stilles krav i forhold til indholdet i fødevarer.

- Det er endvidere højt prioriteret at fremme EU's pesticidprogram. Alle pesticider, der anvendes i EU, skal herefter gennem en grundig sundhedsmæssig vurdering, som leder til fastsættelse af en grænseværdi for restindholdet i fødevarerne. Danmark arbejder for at forenkle proceduren, så visse særligt sundhedsproblematisk aktive stoffer ikke kan godkendes, selv om det i enkelte konkrete tilfælde kan påvises, at pesticidet ikke udgør en uacceptabel risiko.

- Information til forbrugerne om fødevarer fastholdes og udbygges. Det gælder pressemeddelelser, pjecer og specifikke kostråd vedr. indholdet af forureninger i fødevarer.

5.7. Grundvandet og drikkevandet skal beskyttes

- På europæisk plan arbejdes fortsat med at etablere en fælles europæisk godkendelsesordning for materialer i kontakt med drikkevand. Ordningen vil betyde, at alle materialer, som skal anvendes til distribution af drikkevand fra vandværket og frem til forbrugerens taphane, skal godkendes inden brug. Godkendelsesordningen forventes at træde i kraft i 2010, når der foreligger harmoniserede standarder for - og test af - produkter.

- Der skal fortsat arbejdes med at fastsætte grænseværdier/kvalitetskrav for mikroorganismer i drikkevand samt foretages risikovurderinger for relevante mikroorganismer.

Den fremtidige indsats over for mikroorganismer vil fokusere på vira, som vurderes at være en hyppig årsag til vandbårne udbrud, og på Legionella i brugsvand.

5.8. Der skal forskes mere i miljøfaktorers betydning for sundheden

- I perioden 2004-2006 styrker ISMF forskningsindsatsen i relation til kræft, allergi og hjertekarsygdomme inden for fem særligt prioriterede områder: 1) helbredseffekter af partikulære luftforureninger i ude- og indemiljø 2) interaktioner mellem miljøpåvirkninger – herunder genmiljøinteraktion, 3) fostre, børn og miljø og 4) udvikling af biomarkører til belysning af helbredseffekter af miljøfaktorer og 5) non-auditiv effekt, fx forhøjet blodtryk, af støj. Den tværministerielle arbejdsgruppe er enig i prioriteringen og peger endvidere på behovet for at forske i de sundhedsmæssige risici i forbindelse med nanoteknologi. Det anbefales, at forskningen integreres i udbudte programpakker på nanoteknologiområdet, men at det sikres, at der øremærkes særlige midler til miljø- og sundhedsvurderinger, herunder især behovet for udvikling af nye testmetoder. I forbindelse med forskningen i hormonforstyrrende stoffer er det vigtigt også at være opmærksom på mulige sammenhænge med almindelige kræftforekomster, fx brystkræft, og vedrørende allergi at fokusere yderligere på luftvejsallergi.

- Den gennemførte gennemgang af viden om indeklima peger blandt andet på, at der bør gennemføres et koordineret forskningsprogram med det formål at reducere boligmiljøets betydning for forekomsten af symptomer og sygdomme, så som allergi, infektioner og hjertekarsygdomme. Desuden peges på, at partikelforureningen er en af de vigtige erkendte miljørelaterede sundhedsfarer for befolkningen, og at der er et mangelfuldt videngrundlag om karakterisering af partikler især indendørs, og om hvilke typer partikler, der har særlig betydning for sundheden.

- Miljø og sundhed er et tema i regeringens kommende handlingsplan for miljøeffektiv teknologi. Målet med handlingsplanen er at fremme teknologi og innovation til omkostningseffektiv løsning af prioriterede miljøproblemer, at identificere dansk erhvervslivs styrkepositioner inden for miljøeffektiv teknologi, at udpege områder for en mulig styrket indsats vedr. forskning og udvikling, og at skabe gode langsigtede betingelser for en markedsbaseret udvikling og anvendelse af miljøeffektive teknologier. Handlingsplanen ventes klar i 2006.

- Internationalt er der fokus miljø og sundhed. Således lægges der i EU's handlingsprogram SCALE op til en øget indsats på området. Der er især fokus på biomonitering, hvor Kommissionen arbejder for at få etableret en sammenhængende tilgang til human biomonitering i EU. Der arbejdes for at få fastlagt et pilotprojekt i 2006. Den danske holdning er, at eventuel biomonitering bliver policyorienteret i relation til risikovurdering og risikohåndtering. Danske interesser i biomonitering drøftes på tværs af relevante ministerier.

- En række europæiske forskere har vurderet fremtidige forskningsbehov om miljø og sundhed. Der peges især på behovet for yderligere viden om effekten af lang tids udsættelse for miljøfaktorer og behovet for at få udviklet realistiske modeller for, hvor meget personer udsættes for. Der er også behov for at få belyst variationen i forskellige individers sårbarhed, ligesom det er et vigtigt mål at skabe et netværk blandt forskerne. Den tværministerielle gruppe er enig i vurderingerne, og det bør tilstræbes at danske forskere især indgår i projekter på felter, hvor de besidder særlig kompetence.

5.9. Samarbejdet mellem myndighederne skal styrkes

- Der er fortsat behov for et tæt samarbejde mellem de involverede myndigheder. Den tværministerielle arbejdsgruppe har vist sig at være velegnet som forum for udveksling af erfaringer og gensidig orientering om såvel den nationale som den internationale indsats. Samarbejdet bør derfor fortsætte.

- Det arbejdsgruppens opfattelse, at opgavefordelingen mellem de involverede myndigheder er klar. Der tilstræbes en tæt kontakt og en forpligtelse for de involverede myndigheder til indbyrdes at formidle oplysninger om mulige koordineringsbehov og udækkede behov, fx via den tværministerielle arbejdsgruppe.

- Som opfølgning på WHO's ministerkonference i Budapest, sommeren 2004, skal der sættes særligt fokus på børns miljø og sundhed. Miljø og sundhed omfatter hos WHO også fysisk planlægning, tilvejebringelse af sundhedsfremmende omgivelser, forebyggelse af ulykker og uddannelsesprogrammer. Det skal vurderes, hvilke dele af den europæiske handlingsplan om børns miljø og sundhed, det er relevant at tage op i Danmark. Strategien om miljø og sundhed indebærer, at der skal tages hensyn til særligt sårbare grupper, herunder børn. Den tværministerielle gruppe vil fungere som resursegruppe for de elementer, der vedrører negative påvirkninger fra fysiske, biologiske eller kemiske miljøfaktorer. Sundhedsstyrelsen har i 2005 fungeret som koordinator for idéindsamling om supplerende danske aktiviteter, der kan fremme børns sundhed via et bedre miljø. Det nationale arbejde med børns miljø og sundhed skal afrapporteres i forhold til WHO i 2007.

- Risikokommunikation er stadig højt prioriteret. Myndighederne har som mål at give god og relevant information om miljøfaktorer og sundhed. Der eksisterer allerede et samarbejde mellem en række myndigheder om risikokommunikation. Myndighederne vil invitere til en faglig dialog med eksterne parter som detailhandel, medier, producenter, universiteter og forbrugerorganisationer. Dialogen skal handle om formidling af risikospørgsmål generelt, så borgerne får lettere ved at tage de fornødne forholdsregler og agere.

- På nogle områder vil en samlet indsats fra de forskellige myndigheder give øget effekt. Fx overvejes en koordineret indsats i forbindelse med bedring af hygiejne i hverdagen inden for forskellige områder, hvor der er et væsentligt forebyggelsespotentiale.
- Den tværministerielle gruppe vil løbende vurdere, om der er behov for en særlig tværgående indsats i relation til kommunerne med hensyn til miljøfaktorerens påvirkning af sundhed – fx etablering af et netværksforum for udveksling af ideer.
- Den tværministerielle gruppe skal løbende vurdere, om der er behov for at følge op på nye erkendte risici.
- Regeringen har igangsat et tværministerielt udredningsarbejde om klimatilpasning. I første omgang skal der udarbejdes et katalog over konsekvenser og handlemuligheder – herunder i relation til sundhedsspørgsmål.
- Et vigtigt element i prioriteringen er at få fastlagt størrelsesordenen af risici i relation til de enkelte miljøfaktorer og i den forbindelse prisfastsætte risici. Der foregår en del metodisk arbejde, og emnet er centralt i SCALE og i forbindelse med REACH. Emnet er meget forskningsorienteret. I forbindelse med prisfastsættelse af sundhedseffekter mv. vil der vil blive etableret et forum for miljø- og sundhedskonomer i de involverede ministerier, dels for at udveksle erfaringer og dels for at sikre en optimal dansk indsats i det internationale arbejde på området.

5.10. Der skal fokus på miljøfaktorer og sundhed i det internationale samarbejde

- Der er internationalt fokus på miljørelaterede sundhedsproblemer – ikke mindst i relation til børn. Danmark vil fortsat aktivt bidrage til den proces, herunder tilskynde til at europæiske lande, herunder også ikke EU-lande, gennemfører aktiviteter, der kan forbedre børns levevilkår i overensstemmelse med Budapestkonferencens anbefalinger.
- Med hensyn til den globale regulering er målet at indgå konstruktivt i de igangværende processer om aftaler med henblik på at få gjort dem så effektive som muligt. Det gælder bl.a. Montrealkonventionen om stoffer, der nedbryder ozonlaget, Rotterdamkonventionen om import og eksport af farlige stoffer og pesticider og Stockholmkonventionen om persistente organiske forureningsstoffer. Men det gælder også arbejdet med en ny international kemikaliestrategi (SAICM), hvor Danmark arbejder for, at strategien kommer til at omfatte stoffer som på globalt plan udgør et problem, fx kviksølv og andre tungmetaller.
- Arbejdet i det særlige miljø- og sundhedsmoniterings- og vurderingsprogram under Arktisk Råd forsætter, og resultater herfra vil blive inddraget i relevante internationale forhandlinger.
- Første fase i EU's strategi for miljø og sundhed, SCALE, som omhandler perioden 2004-2010, prioriterer identifikation af udestående problemer og effektvurdering af tidligere og kommende tiltag. Der er særlig fokus på udeluft, mad, drikkevand, indeklima og fysiske påvirkninger. I rela-

tion til belastningen med stoffer, som ophobes i mennesker, arbejder Kommissionen for samarbejde om biomonitering, hvor man direkte måler indholdet af stofferne i mennesker.

- Der er især fokus på at sikre en effektiv og fungerende kemikaliereregulering REACH, og her er det ikke mindst det opfølgende arbejde med fastsættelse af tekniske vejledninger, der vil få stor betydning.

- I nordisk sammenhæng er miljø og sundhed ligeledes et tema for indsatsen i 2005-2008. Dette muliggør en fælles indsats og en fokusering af indsatsen, og her er især kemikalieområdet i fokus. På dansk initiativ arbejder de nordiske lande også sammen om den nationale opfølgning af forpligtelserne fra Budapestkonferencen om børn, miljø og sundhed. Tilsvarende vil arbejdet i OECD kunne få stor betydning for beskyttelsesniveauet, da der her udarbejdes vejledninger for vurderingen af fx kemikalier.

- Danida vil fortsætte og udbygge arbejdet med miljø, sundhed og fattigdom både gennem egentlige miljøprogrammer og ved at sikre, at disse forhold også prioriteres i fx støtte til landbrugssektoren. Støtten til at gennemføre de centrale internationale konventioner om bl.a. kemikalier og kemikalieaffald vil også fortsætte. Endelig vil Danida fortsat deltage i arbejdet med at sikre, at miljø og sundhed får en høj prioritet i udviklingslandenes planer for reduktion af fattigdommen (bl.a. gennem udarbejdelse af bedre oplysningsmateriale og vejledninger i samarbejde med Verdensbanken og WHO), og Danmark vil spille en aktiv rolle ved relevante multilaterale konferencer og workshops på området.

Bilag 1

Samarbejdsrelationer mellem centrale myndigheder på miljø og sundhedsområdet.

Der samarbejdes på flere niveauer mellem de forskellige ministerier for at koordinere og samordne vurderinger. Det gælder for eksempel i forhold til kemikaliers farlighed ved fastsættelse af grænseværdier og andre normfastsættelser, fastsættelse af EU-grænseværdier for veterinære lægemidler, rester af forureninger i foder mv.

Myndigheder, der regulerer miljøfaktorer, kan anmode om specifik sundhedsfaglig rådgivning fra Sundhedsstyrelsen. For eksempel deltager Sundhedsstyrelsen i udvalgte styregrupper om projekter om kemiske stoffer og mikroorganismer i Miljøstyrelsen, når der er behov for bidrag til vurdering af sundhedsmæssige aspekter.

Miljøstyrelsen har et tæt samarbejde med Fødevarestyrelsen og Arbejdstilsynet vedrørende miljøfaktorer, der har fælles interesse. Danmarks Fødevareforskning rådgiver Miljøstyrelsen via en trækingsret og deltager ofte i Miljøstyrelsens styregrupper. Herudover benyttes Danmarks Fødevareforskning som konsulent i forbindelse med sundhedsmæssige vurderinger.

Eksempler på områder med faste samarbejdsrelationer

Jord, luft, vand: I Miljøstyrelsens styregrupper for sundhedsmæssigt baserede grænseværdier for jord, luft og vand deltager Sundhedsstyrelsen, Arbejdstilsynet og Fødevarestyrelsen, Danmarks Fødevareforskning.

Luft: Miljøministeriet og Sundhedsstyrelsen har en fælles arbejdsgruppe om udendørs luftforurening, der sikrer regelmæssig opdatering og vurdering af de sundhedsmæssige konsekvenser af luftforurening.

Drikkevand og fødevarer: Miljøstyrelsen, Erhvervs- og Byggestyrelsen og Fødevarestyrelsen samarbejder om regler og godkendelse af materialer til brug i vandinstallationer og fødevarer. Lægemiddelstyrelsen og Fødevarestyrelsen samarbejder om bl.a. grænseværdifastsættelse for rester af veterinære lægemidler i fødevarer. Plantedirektoratet og Fødevarestyrelsen samarbejder bl.a. i sager om indhold af kemiske stoffer i foder.

Risikovurdering af kemikalier: Miljøstyrelsen samarbejder med Danmarks Fødevareforskning og Arbejdstilsynet om udarbejdelse af EU-risikovurderinger og efterfølgende risikohåndteringer. Samarbejdet sker ved konkrete henvendelser fra Miljøstyrelsen efter behov.

Legionella: Miljøstyrelsen har et samarbejde med Erhvervs- og Byggestyrelsen, Fødevarestyrelsen, Sundhedsstyrelsen, Statens Serum Institut og Energistyrelsen om Legionella.

Zoonoser: Koordinationsgruppen for Dansk Zoonosecenter koordinerer indsatsen vedr. zoonoser (Fødevarestyrelsen, Sundhedsstyrelsen, Statens Serum Institut, Danmarks Fødevareforskning, Dansk Zoonosecenter, Plantedirektoratet og Miljøstyrelsen).

Arbejdsmiljø: Miljøstyrelsen deltager i Arbejdstilsynets videnskabelige kvalitetsudvalg i forbindelse med fastsættelse af grænseværdier for kemiske forureninger i arbejdsmiljøet.

Ioniserende stråling: I en arbejdsgruppe under Dansk Standard om ioniserende stråling deltager blandt andet Arbejdstilsynet og Sundhedsstyrelsen.

Bilag 2 Opfølgning på tilkendegivelser i Miljø og Sundhed hænger sammen, 2003.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
Negative påvirkninger fra kemikalier skal reduceres, og farlige stoffer skal hurtigere erstattes med mindre farlige				
1.1 Miljøministeriet (MiM) vil fortsætte arbejdet med at udarbejde lister over problematiske kemiske stoffer som kan vejlede i arbejdet med at erstatte stofferne med mindre skadelige	2.1	MST	Revideret liste over uønskede stoffer og den tilhørende effektliste er udgivet m.h.p. at identificere og få erstattet de mest problematiske stoffer. Listerne bruges af "grønne" virksomheder.	
1.2 MIM og Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender (FFM) vil fastlægge og gennemføre foranstaltninger, så befolkningens udsættelse for dioxin og dioxinlignende stoffer gøres mindst mulig.	2.1	MST FVST FFM	EU er i 2005 ved at afslutte forhandlingerne om grænseværdier for dioxinlignende PCB. Den danske dioxinhandlingsplan fra 2000 er afrapporteret i første halvdel af 2005. På baggrund af handlingsplanen igangsæt yderligere undersøgelser af fisk fra Østersøen. På baggrund af disse nye data udstedte FVST i 2004 fiskeri- og omsætningsforbud for henholdsvis sild fra den østlige Østersø og større laks på fra hele Østersøen. Erhvervet har i samarbejde med DFVF og DKs Fiskeundersøgelser igangsat projekter vedr. forarbejdning af større laks.	Dioxinhandlingsplanen fortsætter
			Der er gennemført undersøgelser af atmosfærisk deposition af dioxin samt dioxinudslip fra private brændeovne. Målinger viser at brændeovne kan udgøre en væsentlig kilde. Der er gennemført et stort måleprogram om dioxin i jord, kompost, bioaske, perkolat fra lossepladser, komælk og modermælk. Måleprogrammet omfatter også depositionsmålinger (atmosfærisk nedfald af dioxin), målinger af dioxin i luft, vand, sediment, målinger af bromerede dioxiner i røggas fra affaldsforbrænding, samt en undersøgelse af kilder til dioxinforureningen af økologisk landbrug og en undersøgelse af om dioxinbelastningen i Østersøen skyldes fortidens synder eller ny.	En del af projekterne fortsætter i 2006
1.3 MIM vil i samarbejde med relevante ministerier vurdere, om resultaterne fra computermodelleringer (fx QSAR-vurderinger) kan anvendes i eksisterende lovgivning.	2.1	MST FVST FFM	I efteråret 2005 afholdtes første møde i QSAR erfaringsnetværk, bl.a. med deltagelse af MST og DFVF.	QSAR erfaringsnetværket vil blive yderligere udvidet med deltagelse fra andre myndigheder. I den nye kemikaliehandlingsplan øges ressourceindsatsen med 1 årsværk i 06 og 07.
1.4 MIM og Beskæftigelsesministeriet (BM) vil bruge det fælles produktregister i arbejdet med at overvåge og erstatte farlige stoffer med mindre farlige.	2.1	MST AT	Der er offentliggjort forbrugsoplysninger af resorcinol (hormonforst.), siloxaner og organiske tinforbindelser i 2004. Årlig omsætning af resorcinol er mellem 6 og 22 t. Største potentiale for eksponering af mennesker vurderes at være i forbindelse med hårfarvning.	Resultatet vil indgå i risikovurderingsarbejdet i EU. Produktregistret vil fortsat blive anvendt til at kortlægge og overvåge forbruget af farlige kemiske stoffer i Danmark
			Undersøgelser af alternativer til perfluorooktanylforsbindeiser (PFOS og PFOA) er afsluttet. PFOS-beslægtede stoffer er erstattet i de fleste anvendelser. Industrien vurderer 5-10 år, før der findes tilfredsstillende alternativer til alle anvendelser. Projekt om alternativer til Bisphenol A viser at stoffet anvendes til dåsebelægninger og visse polycarbonater. Foreslår fokus på bisphenol A i termopapir, tonere og trykfarver.	DK indsats i EU for at få anvendelsen af PFOS forbudt.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
1.5 De uspecifikke kemikalierelaterede sundhedseffekter skal undersøges. MIM vil sammen med ISM vurdere om der er behov for initiativer vedr. Multiple Chemical Sensitivity syndrom (MCS).	3.9	MST ISM	Status for vurdering af behov for initiativer er sendt til FMPU.	
			MCS Videncenter etableres 1. januar 2006.	Videncenter arbejder frem til 2009
			Informationskampagne om duft- og kemikalieoverfølsomhed er gennemført i efteråret 2005.	
			Ny EU-forordning om vaskeaktive stoffer med krav om deklaration om indhold af parfumestoffer vedtaget i EU.	
			Rapport om indhold af duft- og aromastoffer i legetøj og børneartikler er udarbejdet.	
1.6 FFM og MIM vil i fællesskab gennemføre et indledende udredningsarbejde om kombinationseffekter	3.9	MST FVST	Den eksisterende praksis for risikovurdering af kemikalier baserer sig primært på separate undersøgelser for de enkelte kemiske stoffer og ikke på sundhedsrisikoen ved blandinger af kemiske stoffer. Et indledende udredningsarbejde om kombinationseffekter og interaktioner af kemiske stoffer i blandinger er gennemført og rapporten blev udgivet i efteråret 2003. Resultatet er givet som bidrag til EU's arbejde vedrørende undersøgelse af kombinationseffekter af kemiske stoffer i blandinger.	Undersøgelse af kombinationseffekter af kemiske stoffer fortsætter i igangværende projekter.
1.7 Arbejdstilsynet (AT) vil i regulering, vejledning, tilsyn og kontrol og i samarbejde med arbejdsmarkedets parter lægge vægt på: - begrænsning af kemikalieforbruget på arbejdspladserne, - anvendelse af substitutionsprincippet, - at motivere leverandører til at udvikle arbejdsmiljøvenlige produkter, - at virksomhederne skal have letforståelige brugsanvisninger fra producenterne, - at arbejdsmiljøforhold og forebyggelse af arbejdsskader inddrages i den projekterende fase og, - at få opbakning fra arbejdsmarkedets parter bag initiativer om at udføre problematiske stoffer	4.2	AT	Der er udstedt reviderede regler for arbejde med stoffer og materialer, arbejde med kræftfremkaldende stoffer og om krav til leverandører og producenter. AT's vejledninger på området er tilige revideret. Flere stoffer er tilføjet på grænseværdilisten for stoffer og materialer samt listen over kræftfremkaldende stoffer. Der er gennemført målrettede indsatser over for særligt farlige eller belastede jobgrupper/-brancher, der bl.a. har haft som formål at reducere kemiske arbejdsmiljøbelastninger. Fokus har været på hud- og luftvejsbelastninger, nerveskadende og kræftfremkaldende stoffer. Indsatserne har været gennemført over for malere, gummi- og plastarbejdere samt el- og elektronikindustri. Den europæiske arbejdsmiljøuge havde i 2003 temaet farlige stoffer i arbejdsmiljøet, hvor der blev gennemført en lang række aktiviteter. Arbejde med kræftfremkaldende stoffer og materialer, hvor der er krav om lukkede anlæg, men hvor arbejdet foregår uden for sådanne anlæg samt manglende substitution af giftige eller kræftfremkaldende stoffer, hvor der er mulighed for substitution, kan give anledning til problempåbud fra 1. januar 2005 (brug af autoriseret rådgiver). I forbindelse med overvågning af Handlingsplanen for Rent arbejdsmiljø år 2005 har AT hvert andet år opgjort forbruget af udvalgte kræftfremkaldende stoffer i danske virksomheder .	AT vil på virksomhedsniveau bl.a. håndhæve reglerne gennem påbud om at benytte autoriseret rådgiver til at løse problemer: - som følge af bl.a. mangel på effektiv ventilation, - hvor der arbejdes med kræftfremkaldende stoffer uden for lukkede anlæg eller - hvor der arbejdes med giftige og kræftfremkaldende stoffer, og hvor der foreligger mulighed for substitution. Med en forbedret produktregistrering vil AT kortlægge og overvåge forbruget af alle farlige kemikalier. Opgørelser offentliggøres på hjemmesiden
1.8 MIM igangsætter undersøgelser om problematiske stoffer i forbrugerprodukter, hvilke, hvordan og hvor meget, der afgives, og om der er øget sundhedsrisiko ved anvendelsen	4.7	MST	Der er gennemført en række undersøgelser om problematiske stoffer i forbrugerprodukter, herunder om der er øget sundhedsrisiko ved anvendelse af disse stoffer. (Offentliggjort 13 projekter i 2004, 17 projekter i 2005 og igangsat 10 projekter i 2005). I alt 66 projekter vil være offentliggjort i programmet.	Der vil blive lavet en samlet oversigt med indgang til kemiske stoffer identificeret i forskellige forbrugerprodukter. Der vil blive givet målrettet information til importører, producenter og detailhandel.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
Forekomsten af allergi og luftvejslidelser skal reduceres				
2.1 Regeringen vil løbende vurdere, justere og udvikle indsatsen over for overfølsomheds-sygdomme (astma og allergiske sygdomme)	3.1 og 3.2	ISM SST	<p>Igangsæt projekt om adjuvans med gennemgang af videnskabelig litteratur og estimering af den relative betydning af miljøfremmede stoffer mht. udvikling af astma. Der er udarbejdet en model til vurdering af forskellige faktorerers allergifremmende (adjuvans) effekt . Ved udgangen af 2005 er der gennemført en risikovurdering af følgende faktorer, indeklimastøv, rengøringsmidler, overfladeaktive stoffer, VOCer, ftalater og kvartære ammoniumforbindelser.</p> <p>SST har igangsat folkesygdomsprojekt om tidlig opsporing, forebyggelse og behandling af overfølsomhedssygdomme. Potentialet for indsatsen i almen praksis undersøges og bl.a. på baggrund heraf udarbejder SST overordnede anbefalinger for indsatsen, som løber i 2004-2006.</p>	Det ventes at der kan konkluderes for tilgængelig viden om adjuvanseffekt i begyndelsen af 2006.
2.2 ISM vil undersøge mulighederne for, at der fremover kan foretages en systematisk, ensartet og udvidet registrering og overvågning af allergier og luftvejslidelser, herunder mulighederne for at inddrage data fra den primære sundhedssektor	3.1 og 3.2	SST	<p>I SST børnemonitoreringsprojekt planlagdes med udgangspunkt i den kommunale sundhedstjeneste og de kommunale sundhedsordninger for børn at registrere forskellige indikatorer af betydning for børnesundheden. Astma indgik i registreringsprogrammet.</p> <p>Flere praktiserende læger bruger den internationale sygdomsklassifikation for almen praksis ICPC. ICPC koder kan oversættes til ICD10, som anvendes bl.a. til indrapportering til Landspatientregisteret. ICPC er under fortsat udvikling og ventes at blive et væsentligt værktøj til kvalitetsudvikling i den enkelte praksis' hverdag og desuden ved udvikling af et datafangst system.</p> <p>Driften af den kliniske database for kontaktallergi under Videncenter for allergi støttes af SST frem til 2007. Der sker indrapportering af kontaktallergi over for kemiske stoffer i forbrugerprodukter fra speciallægepraksis og universitetsafdelinger.</p>	<p>Projektet er midlertidigt indstillet.</p> <p>En projektgruppe under det Centrale Kvalitets og Informatikudvalg for almen praksis arbejder løbende med projektet.</p>
2.3 MIM vil intensivere brugen af computermodeller for hurtigere at kunne opspore de stoffer som har allergifremkaldende effekter	3.1	MST	Der er igangsat validering af QSAR-model for allergi ved at anvende testdata af høj kvalitet fra testning af 20 udvalgte kemiske stoffer in vivo i LLNA-testen, og herudover vil forståelsen for stoffers udfald i LLNA-testen blive forbedret.	<p>MST arbejder i konsortium om udv. af QSAR model til hudsensitivitet.</p> <p>En optimeret QSAR-model for allergi skal udarbejdes og vil kunne indgå i revisionen af den vejledende liste til selvklassificering</p>
2.4 Indsatsen for at forebygge allergi forårsaget af kemiske stoffer i forbrugerprodukter styrkes gennem midler på finansloven 2002-2004.	3.1	MST	Den videre drift af videncentret for allergi sikret frem til udgangen af 2007. Datagrundlag for methyldibromoglutaronitril klar. Identifikation af allergifremk. effekt af 2 parfumest. Er afsluttet. Datagrundlag for regulering af kromforb. i læder/fodtøj.	EU-komm. har nu forbudt brug af methyl-dibromoglutaronitrile i stay-on produkter. Den vidensk. komité for kosmetiske produkter har indstillet at stoffet også forbydes i wash-off produkter som flydende sæbe.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
2.5 BM vil i højere grad inddrage allergi i de kemiske indsatsområder	3.1	AT	AT foranlediger videnopbygning om allergener bl.a. ved forslag om forskning inden for betydningen af udsættelse for kombinationer af kemiske faktorer på AML.	Ny rapport om allergifremmende effekt af en række kemiske (forurenings)faktorer vil danne baggrund for en risikovurdering af disse stoffer og materialers arbejdsmiljøeffekt.
2.6 På FL 02-2004 er afsat midler til en mere målrettet indsats mod partikelforureningen, især vedr. fine og ultrafine partikler	3.2	MST TEM	Indsatsen vedr. luftforurening med små partikler afrapporteret og konference gennemført i foråret 2005.	Arbejdet med karakterisering af partikelforureningen fortsættes, foreløbig frem til og med 2007.
			DMU har i 2005 fortsat karakterisering af partikelforureningen og udvikling af modelværktøjer. Projekt om sundhedsvurdering af "andre partikler" (fx brændeovne) er iværksat.	
Indsatsen over for hormonforstyrrende stoffer skal styrkes				
3.1 MIM, FFM, BM og ISM vil styrke samarbejdet om at identificere og erstatte de mest problematiske stoffer, som vi udsættes mest for.	1.2.3	MST FVST AT SST DFVF	Samarbejde primært i forbindelse med konkrete projekter	Der nedsættes en koordinerende gruppe om HF stoffer (EDC-gruppen) med involverede ministerier. I den forbindelse kortlægges de forskellige ministeriers aktiviteter på området
			Moniteringsresultater for hf. stoffer i forskellige medier, fx dioxin i modermælk, sedimenter og kompost, østrogen i vandmiljøet indgår i koordineret indsats og afrapporteres i årlig status	
			Der er fortsat arbejdet med udvikling af QSAR-model for androgenreceptoraktivitet baseret på resultater fra reporter gene assays forventes afsluttet i 2005. Arbejdet er i sin afsluttende fase. DFVF har forskningsaktiviteter på områder og følger den internationale udvikling også pkt. 3.3	Den europæiske fødevarermyndighed, EFSA er ved at revurdere ftalaterne og ventes, at konkludere at de tolerable daglige indtagelser (TDI) skal reduceres.
3.3 På finansloven 2002-2004 er årligt afsat 3 mio. kr. til at styrke det videnskabelige grundlag for løsning af problemet med hormonforst. stoffer	3.4	MST DFVF	Der er bidraget til guideline for Uterus-test og Hershberger-test til godkendelse i OECD. DFVF deltaget i valideringen af Hershberger-testen. Valideringen gav de forventede resultater og disse er sendt til OECD.	Udkast til OECD guidelines for Uterus-test og Hershberger Test er under udarbejdelse i OECD og DFVF bidrager med baggrundsviden.
			DFVF har fulgt og bidraget til arbejde i OECD med udvikling og validering af eksisterende testmetoder, især TG 407 og TG 426, særligt m.h.p. stoffers hf egenskaber. Se også 3.5	
			Der er bidraget til udvikling og evt. validering af en moderniseret og mere hormon-specifik 1-generationstest, m.h.p. at OECD beslutter at revidere guideline for 1-generationstesten. DFVF har identificeret en række forbedringer, der kan øge generationsforsøgs mulighed for at afdække og præcisere stoffers hormonforstyrrende egenskaber. Forslagene blev præsenteret ved OECD-møde i januar 2005 og er udgivet som nordisk rapport.	Der følges op på arbejdet, når OECD for alvor går i gang med revision af generationsforsøg.
			Der er arbejdet med validering af non-spawning fish screening assay for endocrine disrupters i OECD-regi fortsættes m.h.p. guideline for non-spawning assayet i fisk.	Valideringsarbejdet fortsætter i 2006.
			Der er arbejdet med udvikling af fish sexual development test fortsættes m.h.p. udarbejdelse af OECD-guideline for fish partial life.	Valideringsarbejdet fortsætter i 2006.
			Undersøgelsen af sæd kvaliteten hos unge danske mænd er fortsat i 2004 og 2005.	Fortsættes i ISM's regi.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
3.4 Regeringen vil arbejde for at hormonforstyrrende stoffer omfattes af godkendelsesproceduren (REACH systemet) i de kommende EU regler.	3.5	MST	Der er bidraget til vejledningsarbejde under Kommissionens interim-strategi med tolkning af resultater fra dyreforsøg, anvendelse af OECD-conceptual framework som udgangspunkt for tiltag over for kemiske stoffer med hf egenskaber. DFVF har publiceret rapport om emnet i 2004. Arbejdet er tillige præsenteret ved internationale møder i EU og på OECD-møde i januar 2005.	Arbejdet fortsætter i forbindelse med udarbejdelse af mere specifikke tekniske regler i forbindelse med REACH-arbejdet.
3.5 MIM vil på listen over uønskede stoffer tilføje stoffer på EU's liste over stoffer med dokumenterede hf egenskaber, som ikke allerede er forbudt. Herunder om de forbudte bekæmpelsesmidler, der er på EU's liste, bliver brugt til andre anvendelser	3.5	MST	Udsendt en ny og revideret liste over uønskede stoffer. (inkl. de stoffer, der er på EU's liste over stoffer med dok. for hf effekter). Offentliggjort rapport om andre anvendelser af tidligere godkendte bekæmpelsesmidler, som er på EU's liste over stoffer med dok for hf effekter.	
3.6 Kortlægning af anvendelse og eksponeringsforhold for 2 stoffer på EU's liste over 66 stoffer med dok for hf effekter, og ikke under risikovurdering i EU	3.5	MST	Offentliggjort 2 kortlægningsrapporter af anvendelsesmønstre og eksponeringsforhold for henholdsvis 2-nitrotoluen og resorcinol. En problematisk anvendelse i hårfarver er indberettet til EU-Kommissionen.	
3.7 ISM vil øge indsatsen for at undersøge årsager til forringelse af sædkvaliteten samt andre skadevirkninger	3.5	ISM		
3.8 MIM vil i samarbejde med FFM styrke udviklingen af nye testmetoder specielt i relation til hormonforstyrrende stoffer	3.5	MST FVST	DFVF har indkøbt apparatur til en eksisterende metode til undersøgelse af indlæring og startet metodeudvikling mht. undersøgelser af parringsadfærd hos forsøgsdyr udsat for hf. stoffer som fostre og nyfødte. DFVF har også indledt metodeudvikling til undersøgelser af specielle hjernemråder, der i fostertilstanden som følge af naturlig hormonpåvirkning struktureres forskellig hos hanner og hunner. En kombination af viden om adfærdændringer og effekter på hjernens struktur kan bidrage til et bedre grundlag for vurdering af hf's effekter på hjernens udvikling.	Fortsætter 2005-08
			Der er bidraget til OECD med udvikling af eksisterende OECD-test for hf. effekter på skjoldbruskkirtlen. DFVF har foretaget metodeudvikling og planlagt det første store studie af hf's effekter på skjoldbruskkirtelhormoner og hjernens udvikling m.h.p. en afklaring af smh mellem effekter på moderens hormonniveauer og skader på fosterhjernens udvikling.	Fortsætter 2005-08
			Der er foretaget undersøgelser med måling af skjoldbruskkirtelhormoner. Målinger af skjoldbruskkirtelhormoner kan give viden om smh. mellem påvirkning af hormonbalancen af hanlige og hunlige kønshormoner og påvirkning af skjoldbruskkirtelhormoner	Fortsætter 2005-08

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
Støjgenerne skal reduceres				
4.1 Regeringen vil i 2003 fremlægge en strategi for at mindske støj fra vejtrafikken, som belyser mulighederne for en væsentlig begrænsning af antallet af boliger, hvor støjen fra vejtrafik er over 65 dB.	4.8	MST TEM	Samarbejde med ENS om at integrere indsatsen for at fremme energi- og støjrunder er etableret.	Ventes færdig primo 2006
			Idekatalog til kommuner om lokale løsninger i forhold til vejstøj udsendt i 2004	Revision af vejledning om trafikstøj i boligområder forventes gennemført i 2006. Vejledningen koordineres med den støj kortlægningsvejledning, der udarbejdes som følge af EU's støjdirektiv.
		Vejdirektoratet har startet et forskningsprogram på 10 mio. kr. i fællesskab med hollandske vejmyndigheder om at udvikle mindre støjende asfalt.		
		Som opfølgning på Vejstøjstrategien har TEM besluttet at bruge ekstra 100 mio. kr. til støjbeskyttelse langs statsvejene af eksisterende boliger.		
MST	Konference for kommuner og amter, hvor strategien præsenteres, er afholdt i efteråret 2004 (Støjmesse)			
			Projekt om "køgebog" for finansielle støjpartnerskaber er igangsat i 2004. MIM støtter pilotforsøg (4 mio. kr.) med fælles finansiering mellem kommune og boligejere	Køgebogen er færdig i 2007.
			Projekt om udvikling af nøgleindikatorer til overvågning af den løbende indsats på støjområdet forventes igangsat i 2007, således at status kan gives i forlængelse af de støjhandlingsplaner, der skal udarbejdes i 2008 som følge af et støjdirektiv.	Projekt ventes igangsat i 2006, så indikatorerne kan anvendes i 1. fase af realiseringen af støjdirektivet i 2007-08.
4.2 I Støj fra større veje, jernbaner, lufthavne og i større byer blive kortlagt.	4.8	MST	Der er arbejdet med vejledning om støj kortlægning og støjhandlingsplaner.	Vejledning forventes udsendt ved årsskiftet 05-06. Derudover vil Miljøstyrelsens vejledninger om jernbanestøj, vejtrafikstøj og flyvepladsstøj blive revideret.
4.3 EBST vil nyvurdere de støjrelaterede krav til nye bygninger for at dæmpe nabostøj i etagebyggeri og forbedre akustiske forhold i daginstitutioner og skoler	1.2.4	EBS T	EBST har igangsat et servicetjek af de to gældende bygningsreglementer, der også vil revurdere de gælde lydkrav til nybyggeri. Styrelsen har i 2004 udsendt en vejledning om lydforhold i undervisnings- og daginstitutioner/byggeri.	
	4.8			
4.4 AT vil frem til 2006 have en høj prioritering af støjniveauer der kan give høreskader. Der gennemføres brancheindsatser i bl.a. jern- og maskinindustrien og sættes fokus på støj i daginstitutioner.	1.2.4 og 4.2.2	AT	Brancheindsats i jern- og metalindustrien er gennemført. Støj har været inddraget i indsats på daginstitutioner. Begge indsatser færdige.	Ny bekendtgørelse for arbejdspladserne i 2006. Bygge&anlægssektor og visse typer job i musik- og underholdningsbranchen vil fortsat være i fokus. Der udarbejdes praktiske retningslinier (adfærdskodeks) til opfyldelse af de nye regler.
4.5 AT igangsætter støj dæmpningsprocessen ved konsekvent at give påbud ved høreskadende støj	4.2	AT	Gennemføres løbende	Gennemføres løbende

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
4.6 AT vil kortlægge særligt støjende maskiner og arbejdsprocesser, hvor det ikke er muligt at dæmpe støjen tilstrækkeligt for at målrette indsatsen. Der lægges pres på virksomheder og leverandører og muligheden for at styrke forskningsindsatsen på området styrkes.	4.2.2	AT	BAR Industri har lavet en kortlægning inden for jern- og metalindustrien. I Arbejdstilsynet har der været gennemført et mindre projekt.	Gennemføres løbende
4.7 BM vil øge indsatsen for at dæmme op for generende støj under grænseværdien. AT søger at få øget viden om helbredseffekter ved generende støj.	4.2	AT	AMI har udarbejdet rapporten "Helbredseffekter af støj i arbejdsmiljøet".	Arbejdsmiljøforskningsfonden finansierer en udredning om menneskeskabt støj.
De negative sundhedspåvirkninger fra forurening i udeluften og indeklimaet skal reduceres				
5.1 Frem til 2010 vil regeringen halvere udledning af partikler i byerne		MST TEM	Regeringen har afsat 2 x 15 mio. kr. til tilskud til partikelfiltre på lastbiler i 2004 og 2005. Regeringen ser positivt på kommunale planer om miljøzoner, hvor der kræves filtre på tunge køretøjer. Der er indført afgiftsdifferentiering til fordel for svovlfrie brændstoffer (135 mio. kr. årligt i 2005-08) og partikelfiltre til dieslbiler (300 mio. kr. frem til 2009).	
5.3 Regeringen vil i relation til begrænsning af partikler fra dieslbiler i foråret 2003 fremlægge en redegørelse med status for arbejdet og forslag til den fremtidige indsats	4.4	MST TEM	Partikelredegørelsen blev forelagt i juni 2003. Arb.sgruppen anbefalede, at man i EU regi fortsat arbejder frem mod stadigt skrappe grænseværdier for udledning af partikler fra transportmidler. På nationalt plan kan man med fordel sætte ind i tætbefolkede områder med megen trafik (der hvor problemerne er størst). Dette kan f.eks. ske ved forsøg med etablering af miljøzoner.	
5.4 Frem til 2010 begrænsn. af transportsektors udledning af kvælstofilter (NO _x) og kulbrinter (VOC) med 60% i.f.t. 1988	4.4	MST TEM	Den seneste opgørelse af vejtrafikkens emissioner af NO _x og VOC viser for perioden 1988 – 2003 reduktioner på hhv. 32 % og 51 %.	Der er nedsat en tværministeriel arbejdsgruppe, der skal komme med en analyse af tiltag, der kan nedbringe emission af NO _x yderligere.
5.6 BM, MIM og EBST vil iværksætte initiativer for forbedring af indeklimakvaliteten, bl.a. ved intensiveret rådgivning, vejledning og kontrol.	4.4	AT MST EBS T	Igangsat projekt 'state of the art' på området. National workshop om indeklima afholdt i 2005. Erhvervs- og Byggestyrelsens hjemmeside er blevet udbygget med rapporter og informationer om indeklima og akustik. Forbrugestyrelsen har udvidet hjemmesiden med emner om indeklima. Er publiceret pjecer og undervisningsmateriale til sundhedspersonale og bygningsbrugere	Forventes afsluttet ultimo 2005, hvorefter opfølgning skal fastlægges.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
5.7 ØEM vil udgive 2 anvisninger til professionelle bygningsundersøgere om metoder til undersøgelse, vurdering, sanering og renovering af bygninger med skimmelsvampe problemer	4.3	EBS T	Der er udgivet 2 SBI-anvisninger til professionelle bygningsundersøgere, som beskriver metoder, som kan anvendes til undersøgelse, vurdering, sanering og renovering af bygninger med indeklimaproblemer fra vækst af skimmelsvampe.	
5.8 BM vil fortsat arbejde for et bedre arbejdsmiljø vedr. mikrobiologiske påvirkninger.	4.3	AT	Arbejds-mæssig udsættelse for mikrobiologiske påvirkninger kan give anledning til "problem" påbud fra 1. januar 2005 (brug af autoriseret rådgiver).	Løbende ved tilsyn
5.9 EBST støtter, at den frivillige produktmærkning "Dansk Indeklima Mærkning" udvides med relevante produkttyper, og at mærkningen kan tage hensyn til flere sundhedsskadelige effekter	4.3	EBS T	Den frivillige mærkningsordning for byggevarer Dansk Indeklima Mærkning er udvidet med nye produktområder. Mulighederne for at inddrage flere typer sundhedsskadelige effekter vil indgå i den kommende "Status og perspektiver på indeklimaområdet".	
5.10 EBST og SST vil have fokus på den forebyggende indsats mod radonproblemet i indeklimaet i nye og eksisterende bygninger.	3.3, 4.3 og 4.9	EBS T SST	Erhvervs- og Byggestyrelsen har fortsat haft fokus på forebyggende tiltag mod radon. En konference "Radon i danske boliger" blev afholdt i styrelsen i januar 2005 som afslutning på et EU netværksprojekt. Styrelsen har endvidere kvalitetssikret informationsmateriale til et husomdelt Byggemagasin.	
5.11 Statens Institut for Folkesundhed vil styrke indsatsen for en bedre registrering af indeklimagener og for at opnå øget viden om indeklimarelaterede helbredsproblemer.	4.3	SST	Statens Institut for Folkesundhed har i Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2005 medtaget en række spørgsmål om gener i boligen, rygning i hjemmet og udluftning i boligen. Størsteparten af spørgsmålene er sammenlignelige med de anvendte spørgsmål i SIFs Sundheds- og sygelighedsundersøgelse i 2000, således at udviklingen kan beskrives.	Data fra SIFs us kan anvendes i forsknings for at opnå øget viden i forb. med indeklimarelaterede helbredsproblemer.
5.12 AT vil fremme, at bygningerne i højere grad kortlægges i forbindelse med arbejdspladsvurderinger, og at der heri indarbejdes planer for renovering og vedligeholdelse	4.3	AT	Kortlægning og plan for gennemførelse af nødvendig vedligeholdelse og renovering af bygninger er en naturlig del af virksomhedernes arbejdspladsvurderinger (APV).	Myndighederne følger op løbende ved tilsyn
5.13 MMs og SST arbejdsgr. om udendørs luftforurening vil løbende vurdere de sundhedsmæssige aspekter ved luftforureningen i DK	4.4	MST SST	Mødes 1-2 gange årligt. Gruppen vurderer sundhedsmæssige konsekvenser af EU's luftforurenings grænseværdier.	

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
5.14 SST og MST vil udsende retningslinier om, hvordan man beskytter sig mod UV-stråling	4,9	SST MST	Pjece udgivet i 2004 om beskyttelse mod UV-ståling. Fællesnordiske anbefalinger om solarier udarbejdet, februar 2005. Der er gennemført en undersøgelse af danskernes sol- og solarievaner, som viste, at danskerne kender solrådene, men ikke efterlever dem. Mht. solbeskyttelse af børn er der tendens til at børnene ikke bliver så brune i 2004, som de gjorde i 1994. Mht. solariebrug går flere i solarium i dag end for 10 år siden, særligt unge mellem 18 og 24 år.	Revision af solfoldere til børn og voksne (til udgivelse 2006)
5.15 BM og AT indskærper, at personalegrupper, som anbefales at blive vaccineret mod Hepatitis B, vaccineres.	3.7	AT	SSTs og Statens Serum Instituts anbefalinger gengives i en ny At-vejledning C.0.15 - "Arbejdsrelaterede smitterisici ved hepatitis, meningitis, polio, tetanus og Tick-borne Encephalitis (TBE)" – januar 2005.	
Fødevarerne skal være sikre og fri for forurening				
6.1 FFM vil tilpasse grænseværdier for restkoncentrationen i fødevarer og fastsætte nye i takt med ny viden. Myndighederne vil overvåge, at grænseværdierne overholdes.	4.1	FVST	FFM tilpasser løbende grænseværdier i takt med ny viden samt EU harmonisering og ændring af reglerne. Grænseværdierne overvåges bl.a. i centralt koordinerede projekter for pesticidrester og rester af veterinære Lægemidler.	
6.2 Regeringen vil arbejde for, at fastsættelse af EU's fælles grænseværdier for pesticidrester i fødevarer opprioriteres	4.1	MST FVST	Ny forordning er udstedt i 2005.	
6.3 MIM samarb. med FFM om smh. ml udledning af dioxin og forekomst i fødevarer, bl.a. m.h.p. opfølgning på dioxinhandlingspl	4.1 og 4.4	MST FVST	Projekt med bestemmelse af dioxin og PCB i danske konsum- og industrifisk løber til udgangen af 2005. MST har beredskabsfunktion	Afventer undersøgelser af konsum- og industrifisk, mejeripro, halm mv. for indhold af dioxin og dioxinlignende PCB
6.4 FFM fortsætter indsats med at offentliggøre kontrolresultater fra detailhandel og restauranter – smiley-ordning	5.4	FVST	FVST har fortsat indsatsen med at offentliggøre kontrolresultater for detailhandel og restauranter. Information om smiley's for forskellige virksomheder, som kan findes på hjemmesiden www.fvst.dk .	
Grundvandet og drikkevandet skal beskyttes				
7.1 I 2003 vil der blive fastsat et nyt mål for at reducere behandlingshyppigheden yderligere	4.5	MST	Behandlingshyppigheden skal nedsættes fra 2,0 til 1,7 i 2009	
7.2 Iværksat et forsknings- og udviklingsarbejde for at vurdere, om der kan peges på arealer, der er særligt følsomme over for pesticidforurening	4.5	MST DJF GEUS	Projekt vedrørende sandjord er afsluttet. Undersøgelsen har belyst hvilke typer sandjord som er mest følsomme overfor udvaskning. Formålet er at få en kortlægning af disse særligt følsomme sandjorde og evt. indføre arealanvendelsesbegrænsninger her.	Et tilsvarende projekt for lerjorde forventes færdigt i 2008.
7.3 MIM har afsat op til 10 mio. kr. over de næste fire år til undersøgelse af BAM og problemerne med vandkvaliteten i de private brønde og	7	MST	Rapport er udgivet om kortlægning af metoder til rensning for pesticider og nitrat i private brønde og bølger	MST udarbejder en redegørelse for mulighederne for at tilvejebringe en tilfredsstillende drikkevandskvalitet i de små vandforsyninger

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
boringer.			Et litteraturstudie over erfaringer i andre lande med rensning for pesticider og nitrat i private brønde er igangsat	
			Rapport er udgivet om udvikling af "billige" analysemetoder for pesticider til kontrol af private brønde og boringer	
			Rapport er udgivet om sundhedsmæssig vurdering af BAM og triaziner til fastlæggelse af maksimale kvalitetskrav	
			Rapporter er udgivet om 1. Økonomisk vurdering af forskellige strategier til at imødegå BAM-problemerne på vandværkerne. 2. Vurdering af BAM's skæbne i grundvand	
7.4 EBST vil sammen med MIM undersøge mulighederne for at revurdere nuværende nationale godkendelser for at højne beskyttelsesniveauet og sikre, at der ikke afgives metaller fra installationer i koncentrationer, der overstiger drikkevandskravene.	4.5	MST EBST	Undersøgelse af vandinstallations komponenters betydning for kvaliteten af det drikkevand er næsten afsluttet.	MST udarbejder på en vejledning vedrørende valg af materialer til vandinstallationer Fortsat fokusområde
			Fortsat aktiv deltagelse i EU-arbejdsgruppen og de forskellige undergrupper (under byggevare-direktivet/drikkevandsdirektivet) om afgivelse af stoffer for produkter i kontakt med drikkevand. MST og EBST har arbejdet med opbygning af en europæisk godkendelsesordning for byggevarer i kontakt med drikkevand, EAS, European Acceptance Scheme i en Kommissions ekspertgruppe.	Kommissionen forventer implementering i 2010
7.5 MIM vil tage initiativ til at fastsætte kvalitetskrav eller grænseværdier og udvikle analysemetoder for mikroorganismer, der vurderes at kunne udgøre et sundhedsmæssigt problem i drikkevand, badevand spildevand og slam.	3.7	MST	Udgivet rapport om vurdering af metoder til undersøgelse for virus i vand. Rapport og undersøgelser har vist, at <i>Hepatitis A virus</i> og <i>Norovirus</i> er de vigtigste virus i relation til vand. Men der mangler egnede virusmetoder for <i>Hepatitis A virus</i> og <i>Norovirus</i> .	Udvikling af analysemetode for <i>Hepatitis A virus</i> igangsat
			Udgivet rapport efter en screening for <i>Campylobacter</i> i vand, specielt badevand og brønde, m. h.p. at få mere viden om forekomsten af <i>Campylobacter</i> i miljøet. Undersøgelsen viser, at <i>Campylobacter</i> kan findes i badevand i niveauer der kan udgøre en sundhedsmæssig risiko.	
7.6 MST undersøger, om gld. kvalitetskrav til vandkvalitet i svømmebade sikrer risikogrupper og foretage en risikovurd. af mikroorganismer uden fastsatte kvalitetskrav	4.5	MST	Der er udgivet rapport om undersøgelse af andre kemiske biprodukter end trihalomethan og bundet klor. Undersøgelsen viser, at andre kemiske stoffer, som f.eks. cyanogenklorid og dikloracetoneitril kan findes i høje niveauer i bassin vandet. Igangsat projekt om risikovurdering af virus baseret på de foretagne undersøgelser i 2004 og ud fra litteraturstudier. Projektet er endnu ikke afsluttet, men kører planmæssigt.	Sundhedsmæssig vurdering af cyanogenklorid, dikloracetoneitril samt af triklorammin igangsat.
7.9 MIM vil gøre en indsats for at fremme metoder til oprensning og eksponeringsbegrænsning for at beskytte grundvandet	4.6	MST	Teknologiprogrammet for 2005 fokuserede på: a) Fortsat udvikling og afprøvning af teknologier over for klorerede opløsningsmidler, hvor metode om aktiv deklorerer er publiceret 2005, mens metode til vurdering af naturlig nedbrydning igangsat ultimo 2005. b) Udvikling af oprensningsmetoder, der kan løse Harboøre Tange problemet. Projekter igangsat ultimo 2005.	a). Metoden afprøves i felten i 2005/6. b) d) Se pkt. 8.4.

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
			c) Udredningsprojekter bl.a. et projekt vedr. naturlig nedbrydning af udvalgte olie/benzinforureninger . d) Projekter mhp. at fastlægge strategi for prioritering af indsatsen over for pesticidforureninger, herunder metoder til en forbedret risikovurdering af de enkelte forureninger.	
Der skal forskes mere i miljøfaktorerens betydning for sundheden				
8.1 Myndighederne vil belyse mulighederne for at få bedre overblik over sammenhængen mellem miljøfaktorer og sundhed ved at sammenkøre registre med miljøoplysninger og geografiske oplysninger med sundhedsregistre, herunder om kræft	1.2.8, 3.3 og 5.2	MST SST EBST AT FVST	MST har samarbejdet med SST om muligheder for et GIS-SundhedDK. To registersamkøringsprojekter er sat i gang efter udbud. MST gennemfører et forprojekt i om muligheden at inddrage vejstøj som en miljøfaktor i AIRPOLIFE om relevante helbredseffekter.	Registerprojekter afsluttes i 2006
8.2 SST følger op på pilotprojekt i embedslægevæsenet ved at gennemgå sine registre og belyse muligheder for at koble dem til geografiske overvågningssystemer.	5.2	SST	Embedslæger har udført en forundersøgelse til belysning af mulighederne for at tilknytte en GIS-plattform til hurtig kortlægning og opfølgning for anmeldelsespligtige sygdomme i Danmark. Embedslægerne kan bruge systemet til at monitorere og følge op på farlige smitsomme sygdomme. GIS-plattformen kan også bruges til en række andre forhold, hvor belysning af sygdomsforekomst og -udvikling er interessant; fx arbejdsmiljøforhold eller ekstern miljøpåvirkning. SST har aktuelt ikke afsat resurser til at gennemgå sine registre og belyse muligheder for at koble dem til geografiske overvågningssystemer.	
8.3 En tværfaglig gruppe udvikler dækkende katalog af indikatorer om sammenhænge mellem miljøfaktorer og sundhed. Opfølgning på de indikatorer vedr. miljø og sundhed, som er knyttet til strategi for Bæredygtig Udvikling	5.2	MST SST AT FVST	MST gennemført et feasibility study af udvalgte WHO-indikatorer. Tværministeriel arbejdsgruppe er nedsat.	Indstilling forventes primo 2006
			Sundhedsstyrelsen holder sig ajour med WHO's og EUs-arbejde om miljø- og sundhedsindikatorer.	
8.4 MIM vil løbende være opmærksom over for mulige nye forureningskilder og vurdering af særlige reguleringsbehov i forhold til disse for at forebygge jordforurening fremover	4.6	MST	Regler for påfyldning og vask af sprøjteudstyr forberedt.	Reglerne forventes at kunne være færdige medio 2006.
			Der udvikles en strategi for prioritering af indsats i forhold til allerede skete jordforureninger fra pesticidpunktkilder herunder også metoder til en forbedret risikovurdering af de enkelte forureninger. Projekt om risikovurdering af 5 udvalgte vaskepladser afsluttes i 2005.	I 2006-2007 projekt om metode til risikovurdering.
			Depotrådet overvåger løbende om der er behov for initiativer over nye forureningskilder. Depotrådet i gang med årsoversigt af amternes indberetninger.	

Tilkendegivelse i strategi	Afsnit i strategi	Ansv. Mynd	Gennemførte initiativer	Opfølgning
Samarbejdet mellem myndigheder skal styrkes				
9.1 En koordinerende arbejdsgruppe mellem myndighederne etableres. Arbejdsgruppen skal sætte fokus på at sikre sammenhæng i beskyttelsesniveau for levnedsmidler, arbejdsmiljø og det ydre miljø og indeklime, og skal særligt sikre at der følges op på mål og indsatser i strategien	1.2.9 og 9	MST SST EBST AT FVST ISM TEM	Den koordinerende gruppe mødes kvartalsvist og i øvrigt efter behov. Arbejdsgruppen drøfter løbende fremdrift for de enkelte mål og indsatser i strategien Der har været kontakt mellem MST, EBST og FVST om overlapninger og interessesammenfald vedr. regler for drikkevandsledningsnettet, VA godkendelser og regler for M&G i kontakt med fødevarer. Der er en vis overlapning mellem de sundhedsmæssige vurderinger, og nogle af de materialer og genstande, der reguleres via VA godkendelser, er også kontaktmaterialer til fødevarer og hermed reguleret efter FVST's regler.	
9.2 MST samarbejder med FVST og LMST om forskellige modeller for risikohåndtering og undersøger muligheden for en dialog med detailhandel, medier, producenter, eksperter, forbrugerorganisationer mv. for at få en større viden om formidling af usikker viden	5.4	MST FVST LmST	Der er gennemført projekt om udveksling af myndigheders (MST, FVST og SST) erfaringer med risikokommunikation m.h.p. på forbedring Der er planlagt en fælles workshop på tværs af de tre styrelser om bedre risikohåndtering med deltagelse af eksterne parter for at få mere viden om risikohåndtering dels i styrelserne, dels i forhold til omverdenen og de relevante interessenter.	

Forkortelser: AT: Arbejdstilsynet, BM: Beskæftigelsesministeriet, DFVF: Danmarks Fødevareforskning, DJF: Danmarks Jordbrugsforskning, EBST: Erhvervs- og byggestyrelsen, FFM: Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender, FVST: Fødevarestyrelsen, GEUS: Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse; ISM: Indenrigs- og Sundhedsministeriet, LmST: Lægemiddelstyrelsen, MIM: Miljøministeriet, MST: Miljøstyrelsen, SST: Sundhedsstyrelsen, TEM: Transport- og Energiministeriet